

į parafiną. Jų 4 μm storio histotopogramos dažytos hematoksilinu ir eozinu, pikrino rūgšties prisotintu raudonojo sirijaus tirpalu ir modifikuotu azano metodu.

Kardiomiocitų dydis (skersmuo ir ilgis) matuotas išilginiuose kardiomiocitų pjūviuose, kai buvo matomi abiejuose kardiomiocito galuose įterptiniai diskai ir branduolys, apskaičiuotas kardiomiocitų skerspjūvio plotas ir tūris, laikant, kad kardiomiocitas yra cilindro formos. Visais atvejais atlikti 65 kardiomiocitų matavimai.

Toliau nuo pažeistosios srities miokardo intersticiumo kolageninių skaidulų tinklo procentinį tūrį, skaidulų perimetrą ir plotelių skaičių regėjimo lauke, kurio plotas – 35 578 μm^2 , vertinome raudonuuoju sirijumi dažytuose preparatuose, naudodami *Quantimet 520* (Jungtinė Karalystė) vaizdų analizės sistemą. Kiekvienu atveju įvertinta vidutiniškai 100 laukų (originalusis padidėjimas 700 kartų), nupjautų išilgai kardiomiocitų, praleidžiant kraujagysles, kurių skersmuo > 20 μm , ir substitucinės fibrozės židinius.

STATISTINĖ ANALIZĖ

Histomorfometriniams duomenims palyginti naudotas dispersinės analizės (ANOVA) dviejų faktorių metodas, įvertinant grupės ir kiekvieno tiriamojo morfometrinių duomenų dispersijas (lizdinės imties analizė), laikant skirtumus statistiškai reikšmingus, kai $p < 0,05$. Taikant regresinę analizę, įvertintas vainikinių arterijų stenozės poveikis kardiomiocitų hipertrofijai ir histomorfometrinių rodiklių koreliacija.

REZULTATAI

Ischeminės disfunkcijos grupės tiriamųjų kardiomiocitų skersmuo buvo 8,2 proc., ilgis – 12,5 proc., skerspjūvio plotas – 17,2 proc., tūris – 32 proc. didesnis negu kontrolinės grupės, t. y. jie buvo hipertrofavęsi. Įvertinę poinfarktinės grupės tiriamųjų kardiomiocitų duomenis, nustatėme, kad nei ilgis, nei skersmuo statistiškai reikšmingai nesiskyrė nuo ischeminės disfunkcijos grupės analogiškų duomenų, tačiau buvo statistiškai reikšmingai didesni už kontrolinės grupės.

Ischeminės disfunkcijos grupės miokardo intersticinio kolageno tinklo matmenys buvo statistiškai reikšmingai didesni negu kontrolinės grupės: KS kolageno tinklo procentinis tūris – 1,5 karto, skaidulų plotelių skai-

čius – 1,2 karto, skaidulų perimetro – 1,3 karto, $p < 0,01$. Regresinė analizė atskleidė kolageno tinklo procentinio tūrio priklausomybę nuo vainikinių arterijų spindžio stenozės indekso: gauta riboto augimo Pearl-Reed'o regresinė kreivė ($R = 0,77$, $p < 0,0001$).

Poinfarktinės grupės miokardo intersticinio kolageno tinklo matmenys atokioje nuo miokardo rando srityje buvo didesni nei kontrolinės grupės: procentinis tūris – 2,2 karto, skaidulų plotelių skaičius – 1,6 karto, skaidulų perimetras – 1,9 karto, $p < 0,001$, taip pat statistiškai reikšmingai didesni negu ischeminės disfunkcijos grupės (atitinkamai 40, 32 ir 39 proc.).

Kolageno tinklo ir kardiomiocitų tūrio santykis esant ischeminei disfunkcijai ir po miokardo infarkto didėjo KS miokarde (1,6 karto, $p < 0,01$). Tai rodo fibrilinio kolageno kaupimąsi, t. y. difuzinę intersticinę fibrozę.

APTARIMAS

Miokardo persitvarkymas – kardiomiocitų hipertrofija ir intersticinio fibrilinio kolageno tinklo vešėjimas vyksta lėtai, laipsniškai progresuojant kraujagyslių aterosklerozinei stenozei ir kartojantis ischemijai. Tai nutinka kiekvieną kartą, kai miokardo deguonies poreikis neatitinka jo vainikinės kraujotakos pajėgumo. Tuomet dėl deguonies trūkumo vyksta miokardo pokyčiai, dalis ląstelių pažeidžiamos, kai kurios jų – negrįžtamai. Pažeistieji kardiomiocitai nesusitraukia, taigi didesnis krūvis tenka nepažeistosios srities kardiomiocitams, kurie hipertrofuoja, kad širdis galėtų atlikti tą pačią funkciją. Hipertrofuodamiesi kardiomiocitai storėja, kai daugėja miofibrilių, kurios išsidėsto lygiagrečiai, o išilgai miofibrilių daugėjant sarkomerų – kardiomiocitai ilgėja.

Širdies perkrova dėl tūrio, kuri paprastai pasireiškia esant nesandariems vožtuvams, lemia širdies ertmių plėtimąsi, ekscentrinę hipertrofiją ir kardiomiocitų ilgėjimą. Miokardo perkrova dėl spaudimo sukelia koncentrinę skilvelio hipertrofiją, kardiomiocitai storėja. Po miokardo infarkto skilvelio sieną veikia tiek padidėjęs tūris, tiek spaudimas, taigi kardiomiocitai ir ilgėja, ir storėja². Mūsų tyrimo metu nustatyta, kad kardiomiocitų matmenys, veikiant chroninei ischemijai, yra didesni ten, kur yra mažiau stenozuotos vainikinės arterijos aprūpinama sritis, o progresuojant IŠL, po

² Sudhir Gupta, Arun J.C. Prahash, Inder S. Anand, „Myocyte contractile function is intact in the post-infarct remodeled rat heart despite molecular alterations“, *Cardiovasc Res*, 2000, t. 48(1), p. 77–88.

miokardo infarkto statistiškai reikšmingai didesnių kardiomiocitų matmenų toliau nuo pažeistosios srities nenustatyta. Miokardo įtampa per ląstelių (ir kardiomiocitų, ir fibroblastų) membranų receptorius skatina tam tikrų genų raišką, baltymų ir signalinių molekulių sintezę bei ląstelių mitozinį aktyvumą. Mūsų nustatyta kardiomiocitų hipertrofija yra nepakankamas argumentas, siekiant paaiškinti miokardo masės didėjimą. Antonio P. Beltrami su bendraautoriais teigia, kad išsekus kardiomiocitų hipertrofijos rezervams prasideda kardiomiocitų proliferacija, kurią jie nustatė tirdami tik ląstelės mitozės metu aptinkamą baltymą Ki67³. Ischemijos metu kardiomiocitai negali hipertrofuotis dėl deguonies stygiaus. Hipertrofavusis kardiomiocitams ir nepakitus miokardo kapiliarų tinklui, pasireiškia sąlyginė atskirų kardiomiocitų ischemija. Dėl padidėjusio skilvelio tūrio labiau įsitempus sienai, išauga miokardo deguonies poreikis, dar labiau trikdama ir taip ischemiškų kardiomiocitų kontrakcija, tad gali prasidėti miokardo pokyčiai: kardiomiocitų ir endotelio ląstelių apoptozė⁴.

Dar neseniai miokardo tarpląstelinis matriksas laikytas santykinai inertiniu, atraminiu kardiomiocitų karkasu. Dabar esama duomenų, kad jis yra dinamiška, metaboliškai aktyvi, daugiafunkcinė sudėtinga struktūra, turinti nepriklausomą svarbų poveikį širdžiai ir normaliai funkcionuojant, ir progresuojant, kai vystosi nepakankamumas.

Tarpląstelinis matriksas sekretuojamas vietiškai ir išsiplečia į tinklą, kuris apsupa ir sujungia miokardo ląsteles (kardiomiocitus, fibroblastus, putliąsias ląsteles, kraujagyslių endotelį ir lygiuosius miocitus), taip pat sudaro terpę signalinėms molekulėms. Pagrindiniai jo komponentai yra fibriliniai baltymai (kolagenas ir elastinas), rišamieji (adheziniai) baltymai (glikoproteinai – lamininas, fibronektinas, IV tipo kolagenas), antiadheziniai baltymai, proteoglikanai, hialurono rūgštis ir kt.

Kolageno skaidulos ir rišamieji baltymai per visur esančius transmembraninius receptorius, vadinamuosius integrinus, jungiasi prie ląstelių membranų ir citoskeleto. Taip susiformuoja jungtis tarp ląstelės aplinkos ir vidinės terpės. Įvairių miokardo ląstelių gebėjimas sintetinti tarpląstelinio

³ Antonio P. Beltrami, Konrad Urbanek, Jan Kajstura, Shao Min Yan, Nicoletta Finato, Rossana Bussani et al., „Evidence that human cardiac myocytes divide after myocardial infarction“, *N Engl J Med*, 2001, t. 344, p. 1750–1757.

⁴ Kirk R. Hutchinson, James A. Stewart Jr., Pamela A. Lucchesi, „Extracellular matrix remodelling during the progression of volume overload-induced heart failure“, *J Mol Cell Cardiol*, 2010, t. 48, p. 564–569.

matrikso komponentus skiriasi; fibroblastai ir lygiųjų raumenų ląstelės sintetina ir išskiria I ir III tipų kolageną, fibronektiną, kardiomiocitai – IV ir VI tipų kolageną ir proteoglikanus. Lamininą išskiria lygiųjų raumenų, endotelio ląstelės ir kardiomiocitai.

Nustatyta intersticinė fibrozė yra nesubalansuotos kolageno skaidulų sintezės ir jų skaidymo matrikso metaloproteinazėmis bei jų audinių inhibitoriaus veiklos rezultatas. Eksperimentais nustatyta, kad esant ischeminei disfunkcijai ne tik infarkto, bet ir atokiojoje srityje jau pirmąją savaitę aktyviau sintetina matrikso metaloproteinazės, tačiau labiau suaktyvėja kolageno, ypač I ir III tipo, sintezė⁵. Susidariusi intersticinė fibrozė turi įtakos širdies funkcijai, ypač diastolinei (sutrinka raumens atsipalaidavimas).

Fibroblastai, kurių plazminėje membranoje yra receptorių, reaguojančių į mechaninius stimulus, padidėjus miokardo įtampai dėl pasikeitusių darbo sąlygų, ima sintetinti autokriniškai (t. y. juos pačius) veikiančius peptidus – β transformuojantį augimo veiksni, skatinantį šių ląstelių fenotipo pokyčius, virtimą miofibroblastais. Kolageno tinklo perprodukcija ir miokardo intersticinė fibrozė yra siejama su miofibroblastų proliferacija⁶. Šios ląstelės, kilusios iš miokardo intersticiume esančių fibroblastų, turi daugiau savo paviršiuje angiotenzino receptorių, aktyviau sintetina kolageną ir mažiau išskiria matrikso metaloproteinazių. Miofibroblastų citoplazmoje randamas aktinas, manoma, gali dalyvauti šioms ląstelėms migruojant intersticiume bei rando kontrakcijoje. Žmogaus miokardo rando srityje šios ląstelės aptinkamos ir praėjus daugiau nei metams po infarkto⁷.

(Mio)fibroblastų sąrangos trimatėje erdvėje tyrimai atskleidė, kad šios ląstelės turi bendrų jungčių, labai panašių į plyšines kardiomiocitų jungtis. Galimas dalykas, fibroblastocitai plyšinėmis jungtimis yra susieti ir su kardiomiocitais, o jų gebėjimas kultūroje sutraukti kolageno gelį rodo

⁵ Jamshid Shirani, Vasken Dilsizian, „Molecular imaging in heart failure“, *Current Opinion in Biotechnology*, 2007, t. 18, p. 65–72.

⁶ Susanne W.M. Van den Borne, Satoshi Isobe, Johan W. Verjans, Artiomi Petrov, Dagfinn Lovhaug, Peng Li et al., „Molecular imaging of interstitial alterations in remodeling myocardium after myocardial infarction“, *JACC*, 2008, t. 52 (24), p. 2017–2028.

⁷ Karl T. Weber, Yao Sun, Javier Diez, Fibrosis, „A living tissue and the infarcted heart“, *JACC*, 2008, t. 52(24), p. 2029–2031.

šių ląstelių kontraktilumą⁸. Karlo T. Weberio ir bendraautorių nuomone, miofibroblastų veiklos rezultatas – intersticinė fibrozė gali turėti neigiamos įtakos netgi miokardo elektriniam stabilumui ir diastolinei KS funkcijai⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad sergant IŠL, jau prieš įvykstant pirmajam miokardo infarktui, miokardo struktūros nuolat persitvarko. Nustatyta kardiomiocitų hipertrofija ir intersticinė fibrozė – intersticiumo kolageno skaidulų tinklo gausėjimas. Šių procesų intensyvumas tiesiogiai susijęs su vainikinių arterijų stenozuojamosios aterosklerozės laipsniu ir išplitimu. Po miokardo infarkto minėti procesai vyksta toliau. Iš pradžių reaktyviniai KS struktūriniai pokyčiai, esant ischemijai (miokardo infarktui), yra širdies prisitaikymo prie naujų širdies veiklos sąlygų elementai, kurie dėl nepalankių veiksnių (progresuojant vainikinių arterijų stenozuojamajai aterosklerozei) sudaro ischeminio širdies nepakankamumo pamatą.

LEFT VENTRICULAR RESPONSE TO MYOCARDIAL ISCHEMIA: STRUCTURAL CHANGES

Jolita Palubinskienė, Elena Stalioraitytė, Dalia Pangonytė,
Reda Žiuraitienė, Danutė Kazlauskaitė

Summary

The aim of the study was to detect changes in human left ventricular cardiac myocyte parameters as well as in the interstitial fibrillar collagen network in response to chronic ischemia and to the loss of myocardium due to myocardial infarction, distant from an acute injury or healed infarct site, before the emerging of symptoms of heart failure.

Object and methods. Heart specimens of 86 males (aged 48.6±8.2 yrs) who died suddenly out-of-hospital (within 6 hours of the onset of terminal event) due to IHD were investigated. Cases were divided into two groups: ischemic dysfunction group – 51 decedents with the first fatal acute attack and post-infarction

⁸ Edie C. Goldsmith, Adam Hoffman, Mary O. Morales, Jay D. Potts, Robert L. Price, Alex McFadden et al, „Organization of fibroblasts in the heart“, *Developmental Dynamics*, 2004, t. 230, p. 787–794.

⁹ Žr. Karl T. Weber, Yao Sun, Javier Diez, *op. cit.*

group – 35 decedents, who had a post-infarction scar detected at autopsy and no clinical and morphological signs of other heart disease or failure. Control group consisted of 29 males (aged 46.0 ± 3.1 yrs), who succumbed to external causes. A histomorphometrical investigation of left ventricular myocardium evaluating the cardiac myocyte dimensions and parameters of fibrillar collagen network as well as an evaluation of the coronary artery stenosis index were performed.

Results. Cardiac myocyte hypertrophy was also detected in the ischemic dysfunction group: cardiac myocyte volume was increased by 32.0 percent, as compared with the control group's same index, length and cross-sectional area by 12.5 percent and 17.2 percent, respectively. The cardiac myocyte parameters of the post-infarction group were insignificantly greater than of the ischemic dysfunction group. Interstitial collagen parameters in both the ischemic dysfunction group and the post-infarction group were greater than in the controls: percentage volume by 1.5 and 2.2 times, number of separate foci of fiber per field by 1.2 and 1.6 times and perimeter – by 1.3 and 1.9 times, respectively, $p < 0.05$. Changes in the cardiac myocyte size as well as of the fibrillar collagen network parameters in the ischemic dysfunction group correlated with the coronary artery stenosis index.

Conclusions. Left ventricular cardiac myocyte hypertrophy and interstitial fibrosis occur before the first myocardial infarction and depend upon the degree of coronary arteries' stenosis index. In post-infarction myocardium remote area cardiac myocytes' size does not increase significantly, but the interstitial fibrosis progresses.

P u b l i k a c i j o s

PENKI PRELATO MYKOLO KRUPAVIČIAUS LAIŠKAI VYSKUPUI VINCENTUI PADOLSKIUI

Parengė Kęstutis Žemaitis

Iškilius Lietuvos dvasininkas ir politikas, žemės ūkio ministras, kunigų seminarijos dėstytojas, žymus visuomenės veikėjas Mykolas Krupavičius gimė 1885 m. spalio 1 d. Balbieriškyje, Marijampolės apskrityje. Mirė 1970 m. gruodžio 4 d. Čikagoje. Tarp šių dviejų datų – nelengvas, bet prasmingas žmogaus gyvenimas. Pradėjo dirbti mokytoju Lenkijoje, vėliau studijavo Seinų kunigų seminarijoje, Petrapilio Dvasinėje akademijoje, Lilio ir Tulūzos universitetuose, buvo parapijos kunigas ir žemės reformos komisijos pirmininkas, Lietuvos krikščionių demokratų partijos Centro komiteto pirmininkas, Steigiamojo, Pirmojo, Antrojo ir Trečiojo seimų narys, Rusijoje revoliucinio tribunolo nuteistas mirties bausme, o 1942 m. gruodžio 5 d. suimtas gestapo, kalintas Eitkūnuose ir Tilžeje, 1943 m. internuotas Regensburgo karmelitų vienuolyne, karo pabaigoje išlaisvintas sąjungininkų, ėjo Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininko pareigas... Galiausiai gyvenimą baigė toli nuo tėvynės, kuriai buvo pašventęs visą savo gyvenimą. Šie biografijos faktai iškalbingai byloja apie Krupavičiaus asmenybę.

Apie prelado Mykolo Krupavičiaus asmenybę galime daug sužinoti iš jo raštų, ypač iš laiškų. Šiame tekste pateikiami penki Krupavičiaus rašyti laišakai. Trijuose iš jų problemiškausias yra adresato klausimas. Laiškuose išryškėja pagrindiniai rūpesčiai, kuriais gyveno tuometiniai pabėgėliai ir tremtiniai dvasininkai, taip pat tarpusavio solidarumas, idealizmas. Laiškai (saugomi Kęstučio Žemaičio asmeniniame archyve) rašyti 1956 m. spalio 23 d., 1956 m. lapkričio 22 d., 1957 m. birželio 29 d., 1957 m. spalio 6 d., 1957 m. liepos 18 d. Trys adresuoti „Vyskupėliui“, vienas vyskupui Padolskiui Romoje, o kitas (šiek tiek su humoru) – „bran-

giam Valdovui“. Panašu, jog visi laišakai rašyti tam pačiam vyskupui Vincentui Padolskiui. Apie tai galime spėti iš laiškų turinio. Kreiptis „mano brangus Valdove“ į tuomet išėivijoje gyvenusį arkivyskupą metropolitą Juozapą Skvirecką kunigas Krupavičius tikrai nebūtų drįšęs. Vyskupas Brizgys, kaip ir arkivyskupas Skvireckas, buvo Kauno vyskupai, tad ir sakiny s laiške „Viršininko įsakymą išpildysiu“ šiuo atveju būtų ne visai tikslus, juolab kad šiame laiške vyskupas Brizgys minimas kaip trečiasis asmuo. Vyskupas Vincentas Padolskis buvo Vilkaviškio vyskupas pagalbininkas, o Krupavičius – Vilkaviškio vyskupijos kunigas, gerokai vyresnis už vyskupą, tad gražiai su juo bendraudamas galėjo sau leisti taip pajuokauti. Kita vertus, šis kreipinys anaip tol nereiškę nepagarbos vyskupui. Tai matyti iš visų Krupavičiaus laiškų, iš kurių just i dėkingumas, pagarba, bičiulystė.

1956 m. spalio 23 d. laiške Krupavičius išreiškia nepasitenkinimą straipsniu apie Lietuvoje likusį Vilkaviškio vyskupą Antaną Karosą. Atrodo, kad Krupavičius labai vertino šį vyskupą, nors Lietuvoje dar prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo mėginama supriešinti šiuos asmenis. Iš tiesų įdomūs buvo vyskupo Karoso santykiai su kunigu Krupavičiumi. Visuomenėje išgalėjus nuostatai, kad kunigai neturi dalyvauti politikoje, atšaukti Krupavičių iš politinės veiklos siūlė ir vyskupas Pranciškus Karevičius. Tuomet dar Seinų vyskupas Karosas pareiškė, kad labai vertina Mykolo Krupavičiaus politinę ir visuomeninę veiklą, tačiau vėliau tautininkų valdžios spaudimu buvusį ministrą paskyrė tik vikaru į Garliavą, todėl Vilkaviškio vyskupijos kapitula nusiuntė skundą į Vatikaną, reikalaujama netgi atleisti iš kurijos oficiolo pareigų prel. Juozapą Laukaitį, turėjusį įtakos tokiam paskyrimui. Kunigas Krupavičius aiškino, kad jis pats labai prašęs vyskupo neskirti jo klebonu, nes dalyvaudamas politikoje nebuvo gerai susipažinęs su klebono pareigomis ir prašėsi skiriamas vikaru. Vėliau jau Kalvarijos klebonui Krupavičiui buvo suteiktas *parochus inamovibilis* – „neiškeliamo klebono“ statusas, kurį turėjo tik keletas kunigų vyskupijoje.

Kunigas Krupavičius savo laiškuose labiausiai rūpinasi visuomeniniais reikalais, nors kaip matome, jam labai trūksta ne tik elementarių buitinių dalykų, bet ir kasdienės duonos. Tai byloja apie jo idealistines pažiūras, susiformavusias dėl Katalikiškosios akcijos poveikio. Katalikiškoji akcija Lietuvoje ypač reišėsi įvairių organizacijų veikla: žmonės telkėsi į „Pavasario“ federaciją, šv. Juozapo draugiją, „Ateitininkų“, katalikiškąsias

vyrų ir moterų sąjungas, „Spaudos“, „Žagrės“, „Ryto“, „Saulės“ draugijas ir daugelį kitų sambūrių. Organizacijos rūpinosi ne tik jaunimo, bet ir suaugusiųjų švietimu, plėtojo socialinę veiklą, organizuodamos paskaitas ir įvairius kursus miesto bei kaimo žmonėms, steigė bibliotekas, platino katalikiškąją spaudą. Šia veikla labai rūpinosi Vilkaviškio vyskupas koadjutorius Mečislovas Reinys. Veikloje dalyvavo didelis būrys tuometinės šviesuomenės: prel. prof. Pranas Kuraitis, prof. Stasys Šalkauskis, prof. Pranas Dovydaitis, prof. Juozas Eretas ir daugelis kitų katalikų veikėjų. Aktyvus buvo ir Mykolas Krupavičius. Taigi ir laiškuose vyskupui Padolskiui jis daugiau dėmesio skiria spaudos klausimams nei savo asmeninėms problemoms.

Praėjus keliolikai metų po karo juntamas Tėvynės ilgesys. Svetimi jautėsi mūsų išeiviai ir tremtiniai tolimojoje Amerikoje. 1957 m. liepos 18 d. laiške kunigas Krupavičius linki vyskupui Padolskiui iškeisti Romą į Vilkaviškį ir ten vykstant pasiimti kartu ir jį. Panašu, kad ir pats Padolskis norėjo sugrįžti, juolab kad jau buvo gavęs Vilkaviškio vyskupo koadjutoriaus titulą, tad būdamas Vilkaviškio vyskupijoje būtų tapęs visateisis jos ganytojas.

Laiškai paprastai atskleidžia žmogaus charakterį. Ir šie penki prelato Krupavičiaus laišakai parodo jį buvus tvirtą, geros širdies. Juk dar pirmosios sovietų okupacijos metais kai kuriuos kunigus bandyta patraukti naujos santvarkos pusėn. Mykolą Krupavičių mėgino suvilioti aukštu komisaro postu. Tačiau šis nebuvo iš tų, kurie lengvai pasiduoda.

Ligi šiol nepublikuoti penki kunigo Mykolo Krupavičiaus laišakai leis labiau jį pažinti, suvokti lietuvių išeivių patirtus rūpesčius bei įvertinti laisvę ir nepriklausomybę, kurią ne visada brangina ją turintys.

I LAIŠKAS

Mano brangus Valdove,

Šiandien gavau Jūsų laišką ir šiandien pat išsiunčiau laiškus Aleksai¹, Bartkui² ir Ražaičiui³, prašydamas reikiamų žinių. Formą jų pateikimo palikau jiems patiems pasirinkti. Formos gali būti dvi – ar iš atsiųstų žinių aš sustatau vieną straipsnį, arba visi parašom po straipsnį su savo visais esamais ir jau nebesamais titulais. Lauksiu jų atsakymo. Straipsnis visas melagingas, kas liečia vyskupą Karosą⁴. Tačiau, jei reikėtų man vienam tai parašyti, nesugrabiliočiau žinių. Pasiliko tik bendras vaizdas iš to praeities lapo, juo labiau, kad man teko tada stovėti toli nuo tų įvykių.

Liepi nepamiršti, kad aš esu ir *Illustrissimus* ir *Reverendissimus*. Vir-

¹ Kun. Pijus Aleksa (1894–1958). Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1913–1918 m. – Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu išventintas 1917 m. liepos 1 d. 1920–1923 m. studijavo Romoje, kur įgijo bažnytinės teisės daktaro laipsnį. 1922 m. paskirtas Naumiesčio „Žiburio“ gimnazijos tikybos mokytoju, 1923 m. – Seinų seminarijos dvasios tėvu. 1931–1944 m. buvo Vilkaviškio vyskupijos oficiolas, Vilkaviškio seminarijoje ėjo kanonų teisės profesoriaus pareigas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. apsigyveno JAV. Nuo 1950 m. buvo Portlando (Oregone) arkivyskupijos kurijos auditorius. Išleido bažnytinės teisės ir religinių knygų.

² Kun. Feliksas Bartkus (1894–1973). Mokėsi Marijampolės gimnazijoje. 1911 m. įstojo į Seinų seminariją, tačiau prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui pasitraukė į Rusiją. Kunigu išventintas 1917 m. balandžio 14 d. 1918 m. buvo paskirtas Punsko vikaru, 1919 m. išvyko studijuoti į Grigaliaus universitetą Romoje, kur 1921 m. įgijo teologijos daktaro laipsnį. Po studijų dirbo Naumiesčio „Žiburio“ gimnazijos tikybos mokytoju. 1922 m. paskirtas Seinų, 1926 m. – Vilkaviškio seminarijos profesoriumi, 1931 m. – seminarijos dvasios tėvu, 1938 m. rudenį – seminarijos rektoriumi. Nuo 1941 m. rugsėjo mėn. iki 1944 m. vėl vadovavo Vilkaviškio dvasinei seminarijai, paskui pasitraukė į Vokietiją. 1950 m. išvyko į JAV, dirbo pastoracinį darbą Teksaso vyskupijoje. Išleido keletą teologinių knygų, bendradarbiavo lietuvių spaudoje.

³ Kun. Mykolas Ražaitis (1893–1959). Mokėsi Seinuose, Marijampolėje. 1911 m. įstojo į Seinų kunigų seminariją. Kunigu išventintas 1916 m. gegužės 8 d. 1916–1918 m. studijavo Peterburgo dvasinėje akademijoje. 1918 m. rudenį paskirtas Seinų katedros vikaru. 1919–1921 m. studijavo Grigaliaus universitete Romoje, kur įgijo teologijos daktaro laipsnį. 1921–1944 m. buvo Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius, 1940–1941 m. – Kauno seminarijos profesorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1948 m. apsigyveno JAV.

⁴ Vysk. Antanas Karosas (1849–1947). 1875–1879 m. mokėsi Žemaičių kunigų seminarijoje, 1879–1883 m. – Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. 1884 m. tapo Žemaičių kunigų seminarijos profesoriumi, o 1900 m. – rektoriumi. Nuo 1885 m. ėjo Žemaičių vyskupo sekretoriaus pareigas. 1906–1910 m. buvo Žitomyro vyskupijos sufraganas. Nuo 1910 m. buvo Seinų vyskupas, o nuo 1926 m. – Vilkaviškio vyskupas.

šininko įsakymą išpildysiu. Neužmiršiu. Nors kas dėl piščikų skyrimo visai pasitaiko, ne tik Illustrissimų, bet ir dėl Excellentissimų ir dar aukštesnių issimų. Būtų gera, kad tie issimai palengvintų kelionę pas Dievulį, bet gal kitam klumpiui šiaučiui bus duota pirmenybė prieš ne vieną issimą. Vysk. Brizgys⁵ rašo, kad tokį pakvietimą iš vyskupo gali parašyt bet kuris klebonas. Klebonas žino, kad tada reiks ant savo sprando užsikart naują našta, nors aš linkčiau privačiai gyventi, nes loskava duona labai karti ir sprangi. Pamėginau Končiaus⁶ raginamas parašyti Valantiejiui⁷ ir nudegiau. Valantiejus nori mane aprūpinti, bet jo santykiai su vyskupu kažkaip susipainioję. Dėl to su juo nenori reikalų turėti. Ir Brizgys ir Balkūnas⁸ pataria važiuoti be pakvietimų, o atvažiavus jie visa sutvarkysią. Man tai nepatinka. Nenoriu drausmės laužyti ir ko gero būti nubaustu ir už ką? Amerika ne dangaus karalystė. Pagaliau, gali plaučiai sukliudyti, tada lengviausia visa susitvarkys.

⁵ Vysk. Vincentas Brizgys (1903–1992). Mokėsi Gižų kunigų seminarijoje, kunigu išventintas 1927 birželio 5 d. Po seminarijos baigimo vikaravo Kalvarijoje. 1930–1935 m. studijavo Grigaliaus universitete, kur įgijo filosofijos ir kanonų teisės daktaro laipsnį. 1936–1940 m. profesoriavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje. 1940 m. tapo Kauno arkivyskupijos augziliaru, 1940–1941 m. buvo Kauno kunigų seminarijos rektorius. 1951 m. atvyko į Čikagą. Bendradarbiavo spaudoje ir parašė keletą knygų.

⁶ Kan. Juozas Končius (1891–1975). Baigė Žemaičių vyskupijos kunigų seminariją. Kunigu išventintas 1917 m. Vėliau Breslau universitete studijavo ekonomiką. 1919 m. buvo Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Berlyne, 1920–1923 m. – Šiaulių gimnazijos, mokytojų seminarijos ir suaugusiųjų kursų kapelionas. 1924–1925 m. studijavo pedagogiką Amerikos katalikų universitete Vašingtone. Nuo 1926 m. buvo šio universiteto prefektas, iki 1930 m. studijavo bažnyčios istoriją, apgynė doktoratą. 1927–1945 m. buvo Mount Carmelio (Pa) klebonas. 1949–1951 m. dėstė Fordhamo universitete. 1944–1964 m. ėjo BALFo pirmininko pareigas. Bendradarbiavo spaudoje ir parašė keletą knygų.

⁷ Kun. Juozas Valantiejus (1883–1964). 1900 m. emigravo į JAV, 1908–1910 m. mokėsi Šv. Tomo kunigų seminarijoje Hartforde, 1910–1914 m. – Fribūro universitete Šveicarijoje. Kunigu išventintas 1914 m. lapkričio 20 d. Nuo 1915 m. kunigavo Waterbury (Conn.), lietuvių Šv. Juozapo parapijoje. Iš pradžių buvo vikaras, 1919 m. paskirtas parapijos administratoriumi, o nuo 1939 iki 1959 m. buvo klebonas. Įsteigė parapijinę mokyklą, 1949 m. – lituanistinę mokyklą.

⁸ Prelatas Jonas Balkūnas (1902–1989). Gimė JAV, Moltby (Pa.) Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, nuo 1919 m. – Seinų kunigų seminarijoje Zypčiuose ir Gižuose. 1922 m. grįžęs į JAV Niagaros universitete studijavo teologiją. 1926 m. gegužės 25 d. išventintas kunigu. Kunigavo Bruklino parapijose, nuo 1933 m. buvo Maspetho (NY) lietuvių Viešpaties Jėzaus Atsimainymo parapijos klebonas. Aktyviai dalyvavo įvairių organizacijų veikloje ir bendradarbiavo spaudoje.

Dėl pinigų iš VLIKo sunkus klausimas. Jis gyvena krizę. Aš pašnekėti galiu, bet balso neturiu. Ar negeriau būtų parašyti VT pirmininkei per Karvelį⁹. Aš pakalbėsiu su pirm[ininke] ir Karveliu, bet dabar nei vieno nėra namieje. Rašte reikėtų ir suma nurodyti. Visos neduos, jei ir pasiryžtu kiek duoti, tad užsiprašykite daugiau. Bet žinodamas pirmininkes politiką finansinę ir piniginių stovį, labai abejoju ar kas išeitų. Ignatavičiui¹⁰ buvo nutarta principiniai duoti bent dalį už padarytas Lietuvos reikalais išlaidas. Kada pristatė sumą, kuri buvo visai nedidelė, nieko nedavė. Aš net kiekiau tuo reikalu pasikalbėjau su pirmininke. Bet tokį nutarimą padarė vienbalsiai visa taryba. Pažadėt ir neduot tai gėda. Kun. Ignatavičius daug dirba Lietuvos reikalams. Kalbėsiu pirmiausia su Karveliu.

Linkiu daug sveikatos iš Dievulio.

Jūsų nusidėvėjęs Illiustrissimus
K. M. Krupavičius

1956.X.23

Tiesa, rašydamas Aleksai straipsnio reikalu prašiau jį pasikalbėti su savo vyskupu dėl mano kvietimo, pasižadėdamas pas jį nevykti ir nesunkinti jo.

⁹ Petras Karvelis (1897–1976), ekonomistas, politinis ir visuomeninis veikėjas. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1917 m. baigė Martyno Yčo gimnaziją Voroneže. Iš pradžių studijavo karo mediciną Petrograde, vėliau politikos mokslus Miuncheno ir Berlyno universitetuose. 1923 m. baigė Vroclavo universitetą įgijęs daktaro laipsnį. Aktyviai dalyvavo ateitininkų veikloje, buvo vienas Lietuvos krikščionių demokratų partijos steigėjų. 1924 m. buvo vienas Žemės banko steigėjų, pirmasis jo valdytojas. Leono Bistro vyriausybėje ir Augustino Voldemaro 1926–1927 m. vyriausybėje buvo finansų ministras. 1924–1933 m. atstovavo Lietuvai tarptautinėse ekonomikos konferencijose. 1940 m. pasitraukė į Vokietiją, 1944 m. trumpai grįžo į Lietuvą, tačiau vėl emigravo į Austriją. Vėliau gyveno Vokietijoje ir aktyviai dalyvavo VLIKo veikloje.

¹⁰ Kan. Zenonas Ignatavičius (1909–1975). Kunigu išventintas 1934 m., dirbo Kauno arkivyskupijos kurijoje, dėstė Kauno kunigų seminarijoje ir buvo prefektas. Vokiečių okupacijos metais buvo lietuvių karių kapelionas Rytuose. 1947 m. Romoje apgynė daktaro disertaciją. Išvažiavo į Braziliją ir profesoriavo Rio de Žaneiro kunigų seminarijoje. 1962 m. grįžo į Romą, kur buvo paskirtas lietuvių Šv. Kazimiero kolegijos vicerektoriumi. 1969 m. paskirtas Brazilijos lietuvių generalvikaru. 1973 m. vėl grįžo į Romą ir dirbo Šv. Kazimiero kolegijoje bei Vatikano radijuje.

II LAIŠKAS

J. E. Vysk. V. Padolskiui Romoj

Mielas Vyskupėli,

Šiandien išsiunčiau Jums 8 knygų krovinius. Adresatai tokie – 1. Vysk. V. Padolskis, 2. L. Tulaba¹¹, 3. V. Balčiūnas¹², 4. Collegio Lituano S. Casimiro, 5. Kolegijos knygynas. 6. Dvasios Vadas, 7. Prelatas Ladas ir 8. Biblioteka. Kad nesusidarytų keblumų, kiekvieną siunčiu kitu vardu. Jei kurio adresato nerastų paštas, atsarginiu nurodžiau V. Mincevičių¹³. Iš viso

¹¹ Prelatas Ladas Tulaba (1912–2002). Baigė Vilkaviškio kunigų seminariją, 1934 m. rugsėjo 16 d. išventintas kunigu. 1934–1935 m. studijavo teologiją Vytauto Didžiojo universitete. 1935–1938 m. studijavo teisę Popiežiškajame Biblijos institute Romoje, kur įgijo licenciatą, o 1949 m. – Šventojo Rašto daktaro laipsnį. 1938–1940 m. dėstė Šventąjį Raštą Vilkaviškio kunigų seminarijoje. 1940 m. buvo pakviestas dėstyti Šventąjį Raštą Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultete. 1942 m. paskirtas perorganizuotos Vilniaus kunigų seminarijos rektoriumi, 1943 m. – Šv. Jonų bažnyčios rektoriumi lietuvių reikalams. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, buvo išsiųstas į Eichstätto kunigų seminariją, paskirtas lietuvių klierikų rektoriumi, auklėtoju ir tarpininku su seminarijos vadovybe. 1945 m. rugsėjo mėn. išsiųstas į Romą rūpintis Šv. Kazimiero kolegijos steigimu, 1945 m. gruodžio mėn. tapo jos rektoriumi. Išspausdino keletą knygų ir keturių tomų atsiminimus.

¹² Prelatas Vytautas Balčiūnas (1910–2003). Mokėsi Biržų gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje ir Vytauto Didžiojo universitete. Kunigu išventintas 1933 m. 1933–1936 m. buvo Panevėžio pradžios mokyklų ir kalėjimo kapelionas, 1936–1939 m. – Pasvalio gimnazijos komercinės ir pradžios mokyklos tikybos mokytojas kapelionas. 1939 m. paskirtas Kauno kunigų seminarijos dvasios tėvu ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto adjunktą. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, o 1945 m. išvyko į Romą. Buvo lietuvių Šv. Kazimiero kolegijos dvasios tėvas, dėstė dvasinę teologiją ir liturgiką. 1952 m. Grigaliaus universitete apgynė teologijos mokslų daktaro laipsnį. 1963 m. persikėlė į JAV. LKMA narys, o nuo 1973 m. – valdybos sekretorius. Bendradarbiavo spaudoje, parengė 28 serijos „Krikščionis gyvenime“ tomus.

¹³ Prelatas Vincentas Mincevičius (1915–1992). 1934 m. apsigyveno Italijoje, mokėsi tarptautiniame seleziečių institute Foglizzo mieste ir *Ateneum Salesianum* Torine. Studijavo žurnalistiką tarptautiniame socialinių mokslų universitete Romoje. 1946 m. įstojo į Grigaliaus universitetą Romoje, kur 1951 m. įgijo teologijos licenciatą laipsnį. Kunigu išventintas 1949 m. gruodžio 17 d. 1952 m. spalio mėn. įkūrus Italijos lietuvių bendruomenę, tapo pirmuoju valdybos pirmininku, ilgus metus vadovavo bendruomenei. Nuo 1954 m. italų kalba leido mėnesinį biuletinį „ELTA-Press“. Jo pastangomis italų kalba leista Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika. Italų spaudoje yra paskelbęs daugybę straipsnių apie padėtį Lietuvoje, į italų kalbą išvertęs lietuvių rašytojų kūrinių, išspausdinęs knygų.

knygų išsiųsta 45 kilogramai. Antra tiek pasiliko. Kai tik gausiu žinia, kad knygos gautos, išsiųsiu ir kitas. Knygų yra ir vertingų ir mažiau vertingų. Bet knygynui visos pravers. Yra dar mano neskaitytų. Prisipažinsiu, kad jas siunčiu ne lengva širdimi. Bet ką padarysi. Mirsiu, gal silkėm vyniot panaudos. Kolegija jas daugiau vertins ir gal kokios bus jai naudos. Man buvot parašę, kad siuntinėlis turi būti ne didesnis 3 kilogramų. Pradėjau tokius ir raišiot. Tačiau atsiklausiau vokiško pašto. Jis man paaiškino, kad svorio aprėžimo nėra. Ir juo didesnis siuntinėlis, juo pigesnis. Štai pavyzdys – siuntinys 3 klg. Kainuoja 3,15 DM, 5 – 3,85, 10 – 10,85, 20 – 14,35. Tad kitas siųsiu tik dideliais. Aš prašyčiau gavus siuntinius man greit pranešt ir pažymėt ar visus gavot tvarkoj ir ar nereikėjo primokėt. Aš čia visa apmoku ir nemažai. Manau už tai man paskirsit dalį Briškos¹⁴ pasogo.

Gavau kvietimą į Konsulatą XI.30 dienai. Įdomu, ką jis man pasakys. Tepadedu Jums Dievulis.

Jūsų

K. M. Krupavičius

1956.XI.22

III LAIŠKAS

Mielas Vyskupėli,

Sveikinu sulaukusį trisdešimtuko. Linkiu sulaukti ir šimtuko vis tokiam jaunam, linksmam, sveikam, judriam ir darbingam.

Puikus sumanymas samdyti Akademijai reikalų vedėją. Be jo darbas neis pirmyn. Projektuotojas mano, kad tas reikalų vedėjas reikalingas bent 2 metams ir jam reikės mokėti mėnesiui 100 dol. Aš kiek kitaip manau. Pirmiems laikams jis bus reikalingas darbui organizuoti, o vėliau jam vadovauti ir koordinuoti. Svarbu surasti darbštų ir sumanų žmogų. Pirmą algą aš jam sumokėsiu. Dabar pinigų neturiu, dirbu tik iš pilvo, ir stipendijų dar neįieškojau. Mano parapija maža, vienam kunigui. Dabar

¹⁴ Prelatas Antanas Briška (1884–1953). Mintaujos gimnazijoje baigė šešias klases, metus mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, vėliau persikėlė studijuoti į JAV. Kunigu išsventintas 1911 m. birželio 27 d. Vikaravo Šv. Kryžiaus lietuvių parapijoje Čikagoje, 1914 m. Čikagoje organizavo Brighton Parko Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo lietuvių parapiją ir įkūrė mokyklą. 1947 m. Romoje nupirko namą lietuvių Šv. Kazimiero kolegijai.

esam net trys ir visi kaip ažuolai. Tad man kaip paskutiniam tenka visus nuopelnus krauti į Dievo aruodus. Bet kol reiks mokėt, sukrapštysiu. Tad pirmą algą mėnesinę reikalų vedėjui aš sumoku šimtinukės sumoj, tik praneškit, kada mokėt.

Panevėžio ir Telšių kunigai susiorganizavo šelpti savo kunigus likusius Lietuvoj. Puikus dalykas. Ar nereikėtų ir Vilkaviškiui taip pat padaryti. Juk ten palikę kunigai visa ko trūksta. Vienas jų rašė, kad beveik neįmanoma surasti sutanoms juodos medžiagos. Nešioja namų darbo, bet kolchozinėj sistemoj ir tai nelengvas dalykas.

Vienas prašymėlis. Ar negalėtum, kam pavesti užsakyti man Gavlinos¹⁵ leidžiamą laikraštėlį kunigams pusei metų. Jei patikėtų, aš galėčiau apmokėti gavęs sąskaitą. Jei nepatikės, malonėkit sumokėti, aš atsiteisiu. Mačiausi užvakar su Tulaba, bet užmiršau jį paprašyti tai atlikti.

Tepadeda Jums Dievas.

Su pagarba ir meile Jūsų

K. M. Krupavičius

1957.VI.29

IV LAIŠKAS

Mielas Vyskupėli,

Sveikas, laimingas, energingas ir darbingas būk, kaip ligi šiol. Greičiau Romą iškeisk į Vilkaviškį. Ten esi daugiau laukiamas. Vykdamas nepamiršk ir mane paimti. Čia pučia vėjai iš visur, pasidėti nėra kur.

Tie vėjai ir mane gerokai grybštelėjo. Hartfordo Kurija nedavė man leidimo gyventi Ansonijoj ir net šv. Mišių laikyti. Tad prisiglaudžiau pas kun. Gurinską¹⁶. Ansonijos klebonas tikisi gaut tokį leidimą iš vyskupo, kai grįš iš Belgijos. Kas bus, pamatysim. O tuo tarpu laukiu ir dūmą dūmoju.

Tepadeda Jums Dievas.

Jūsų

K. M. Krupavičius

1957.VII.18

¹⁵ Vysk. Juzefas Feliksas Gavlina (Gawlina) (1892–1964). Nuo 1949 m. Romoje redagavo žurnalą „Duszpasterz Polski za Granicą“.

¹⁶ Kun. Gurinskas. Daugiau duomenų surasti nepavyko.

V LAIŠKAS

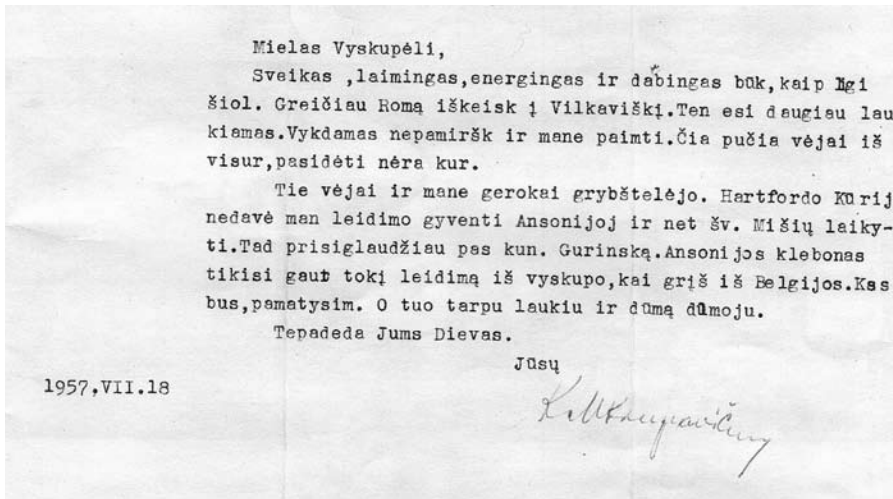
Mielas Vyskupėli,

Labai dėkoju už vardinių sveikinimus ir linkėjimus. Dėkoju taip pat ir Jūsų kampininkams, kurie pasveikino iš Jūsų laiško kampų. Gavlinos žurnalą gavau. Rimtas dalykas. Ten ir mano laiškas tilpęs be jokių pataisų. Bartkaus laiško nėra. Manau jį prenumeruoti ligi metų galo ir toliau. Kiek už jį esu Jums skolingas? Kiek apsidirbęs mėginsiu susisiekti su kitais saviškiais pasilikusių saviškių šelpimo reikalu. Bartkus per toli gyvena. Jis vargiai tiks į tą darbą. Aš gyvenu Ansonijoje, bet nelegaliai, nes vyskupas leidimo nedavė. Motyvai – esu senas ir galiu jam sudaryti nereikalingų išlaidų. Bet klebonas liepia sėdėti, na sėdžiu ligi neaiškaus galo. Jis visai neaiškus. Jei reiks apleisti Ansoniją, nežinosiu kur savo klumpes pakreipti. Blogiausias dalykas, kad žmogui reikia valgyti. Bet gyvensiu, Ekscelencija, kol bus leista gyventi. Tepadeda Jums Dievas.

Jūsų

K. M. Krupavičius

1957.X.6

Prelato Mykolo Krupavičiaus laiškas vyskupui Vincentui Padolskiui. 1957 07 18.
Kan. Kęstučio Žemaičio asmeninis archyvas

KUN. JUOZO VAIČAIČIO RAŠYTINIS PALIKIMAS

Parengė Algimantas Katilius ir Justinas Sajauskas

BROLIS APIE BROLĮ

Pastabas apie kunigo Juozo Vaičičio atsiminimus pradėsiu nuo marijampoliečio kultūrininko, žurnalisto ir literatūrologo Zeniaus Šilerio (1950–2007). Ieškodamas medžiagos savo gyvenimo knygai – studijai apie poetą Praną Vaičaitį*, 1994 m. jis aplankė kun. Vaičičio bičiulį vyskupą Juozą Preikšą. Tai jam, tokiam pat zanavykui, tuometiniam Kauno kunigų seminarijos dėstytojui, Griškabūdžio parapijos altarista ir Kudirkos Naumiesčio dekanas Juozas Vaičaitis prieš išeidamas paliko visą savo rašytinį ir nerašytinį turtą.

Vyskupas palankiai sutiko žingeidų gimtųjų apylinkių praeities tyrinėtoją ir atidavė jam šioje knygoje spausdinamus kun. Vaičičio rankraščius. Visi jie – iš šio 1961 m. gauto palikimo.

Išleidęs monografiją, 1996 m. Zenius Šileris perdavė gautus rankraščius Vilkaviškio vyskupijos muziejui. Tai:

- 1) *Griškabūdis senovėje ir dabar* (73 puslapiai);
- 2) *Konstanty – Ireneus Lubenski, grafas, Seinų vyskupas 1863–1869* (18 mokyklinio sąsiuvinio puslapių);
- 3) pamokslai, pradedant pirmuoju, sakytu 1905 m. Šilavote, baigiant paskutiniu, sakytu 1960 m. Kudirkos Naumiestyje (53 puslapiai);
- 4) *Paskutinis mano žodis parapijiečiams, skaitomas man mirus* (6 puslapiai);
- 5) *Kultūros Pam. Įst. Įgaliotam arch. Makarevičiui. Turimos žinios apie Griškabūdžio bažnyčią* (4 puslapiai);

* Zenius Šileris, *Pranas Vaičaitis*, Kaunas, 1996. Antra laida išspausdinta 2001 m. Marijampolėje.

6) *Šis tas apie Griškabūdį* (3 puslapiai);

7) keli Kurijos raštai.

Kuo reikšmingi šie Zanavykijoje beveik visą amžių nugyvenusio kunigo rankraščiai? Pirmiausia tuo, kad jų autorius – poeto Prano Vaičičiaus brolis.

Kaip rašo pats kunigas, jis gimė 1881 m. Santakuose, Sintautų parapijoje. Buvo jauniausias iš trijų brolių (Pranas – vyriausias), keliskart sirgo džiova, bet atsilaikė. Septintaisiais gyvenimo metais buvo atiduotas į Sintautų pradinę mokyklą. Po jos sekė Kaletninko (Mozūrija) ir Bartninkų mokyklos, po šių – Marijampolės gimnazija, kurioje mokėsi kartu su broliu Pranu ir iš kurios buvo pašalintas už antirusišką nusiteikimą.

Užsitrenkus gimnazijos durims, jaunasis užsispyrėlis atsigrėžė į Seinų kunigų seminariją, kurią baigė 1905 m. Primicijas atlaikė Vilniaus Aušros Vartų koplyčioje ir pradėjo kunigauti (vikarauti) Šilavote. Po šio bažnytkaimio sekė Sintautai, o nuo 1922 m. – Griškabūdis. Tai buvo jo dalia, jo pašaukimas. Tik 1954 m. suvargęs kūnu, bet ne dvasia, kun. Vaičaitis paskiriamas Kudirkos Naumiesčio dekanato dekanu ir užleidžia Griškabūdžio bažnyčią kitam.

Prieš mirtį parašė *Paskutinį žodį parapijiečiams*, kurį prie jo karsto perskaitė Kudirkos Naumiesčio klebonas Juozas Jakaitis.

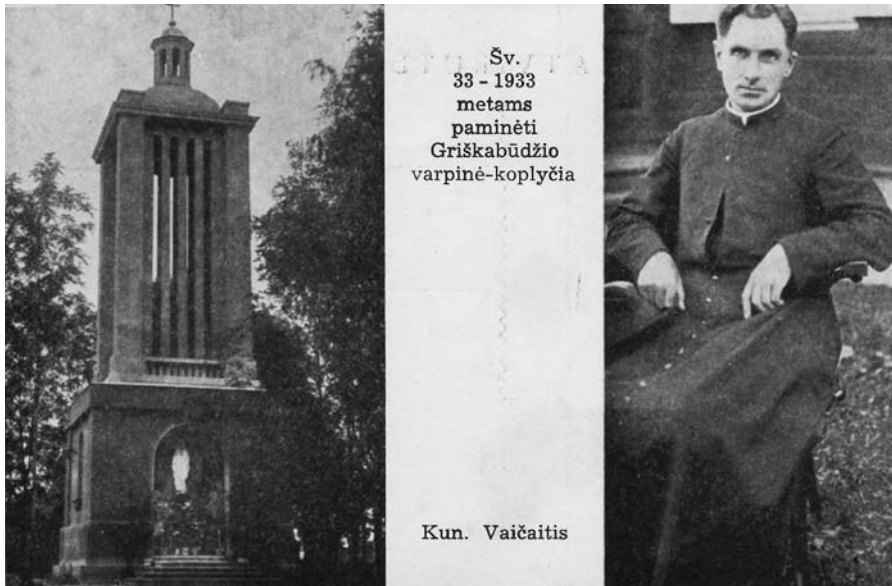
Vaičaitis mirė 1961 m. vasario 7 d. Palaidotas Griškabūdžio bažnyčios šventoriuje. Remiantis vysk. Preikšo prisiminimais, laidotuvėse dalyvavo 37 kunigai ir gausi minia tikinčiųjų.

Kunigas Vaičaitis buvo veiklus, nors ir silpnos sveikatos (nuo mažų dienų jį persekiojo brolių poetą pakirtusi liga): jis pamokslavo, organizavo įvairius renginius, steigė, statė... Per 1922–1942 m., kaip pats suskaičiavo, Griškabūdyje pastatė ar įrengė 25 objektus už 113 000 litų.

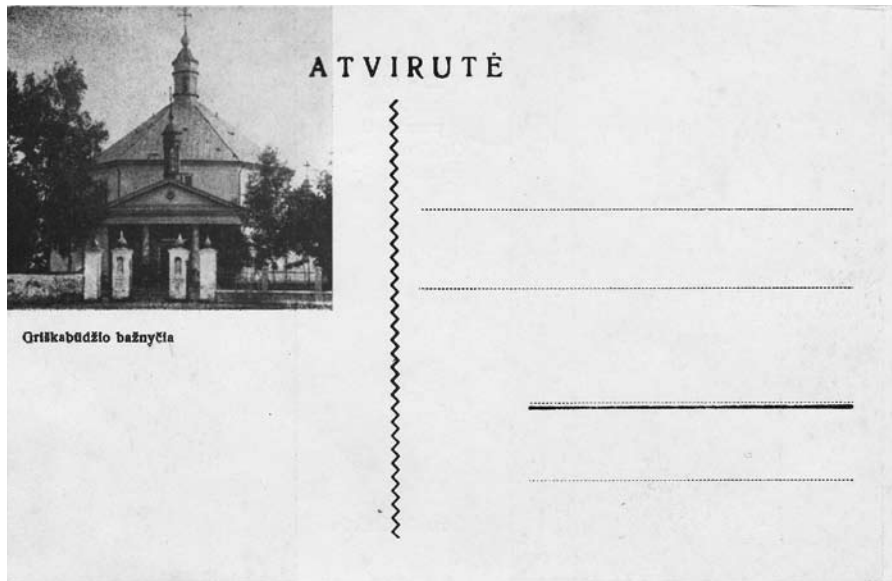
Tačiau šiame rašinyje kalbama ne apie statybas, bet apie kunigo raštus ir tik apie tuos, kuriuose minimas vyresnysis kunigo Juozo brolis – poetas Pranas Vaičaitis.

Poetas–patriotas, poetas–silpnųjų užtarėjas per apmaudžiai trumpą savo gyvenimą spėjo tapti ne Sintautų, kaip niekinamai jį vadino sovietiniai kritikai, ne Zanavykijos (tai būtų arčiau tiesos), bet visos Lietuvos dainiumi.

Vieni jį gretino su Maironiu, kiti, daugiausia carinės ar sovietinės Rusijos adeptai, juodino. Netrūko Prano Vaičičiaus priešų ir Lietuvoje. Dar 1918 m. rašytoja Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė (1886–1958), įkvėptai

Griškabūdžio bažnyčios varpinė. Kun. Juozas Vaičaitis. Atvirutė. Vilkaviškio vyskupijos muziejus

Atvirutės antra pusė

aukštynusi Vaičaitį ir jo eiles, ūmai pakeitė savo nuomonę ir, pasak Šile-rio, apmėtė poeto atminimą pagiežos grumstais. Ja pasekė Liudas Gira (1884–1946), Zigmas Kuzmickis (1898–1976) ir kt.

Poeto gerbėjų buvo nepalyginti daugiau.

Tiek poeto gerbėjai, tiek jo menkintojai daugiausia apie jį sužinojo iš jauniausio Prano Vaičičiaus brolio Juozo raštų.

Pirmiausia – iš 1909 m. Šilavoto vikaro Juozo Vaičičiaus įvairiuose leidi-niuose pradėtų spausdinti atsiminimų *Pranciškus Vaičaitis*. Vėliau, 1934 m., žurnale *Atheneum*“ pasirodė išsami apybraiža *Prie Prano Vaičičiaus biografijos*. Ją Juozas Vaičaitis parašė klebonaudamas Griškabūdyje.

Šiandien spausdinamas rašinys *Griškabūdis senovėje ir dabar* būtų trečia-sis tokio pobūdžio kunigo Juozo darbas. Sunku pasakyti, kada jis pradėtas rašyti: pirmieji rašinio skyriai be datos, baigtas – 1953 m. kovo 4 d., taigi dar Griškabūdyje, kuriame kunigas darbavosi iki 1954 m. rudens (jį pakei-tes kunigas Vytautas Tėvelis pareigas perėmė 1954 m. lapkričio 5 d.).

Rašinyje (dėl plačių reminiscencijų jį sunku pavadinti dienoraščiu) pri-simenamas ir brolis poetas. Deja, ne taip dažnai, kaip norėtūsi, vos keliais sakiniais. Tačiau žinant, kaip sunku buvo poetui Vaičičiui prasimušti į viešumą gyvam esant, kaip atkakliai jo eilės buvo nutylimos po autoriaus mirties, kiekvienas autentiškas šio poeto gyvenimo ir kūrybos paliudijimas – aukso vertės, ypač, kai liudija brolis.

Šioje publikacijoje spausdinama *Griškabūdis senovėje ir dabar* ir *Kultūros Pam. Įst. Įgaliotam arch. Makarevičiui. Turimos žinios apie Griškabūdžio bažny-čią*, kurie saugomi Vilkaviškio vyskupijos archyve.

Justinas Sajauskas

GRIŠKABŪDIS SENOVĖJE IR DABAR

Dabartinė Šakių apskr. prieš 300 metų buvo vieni miškai, kur ne kur iš-marginti kaimais. Didikai, kaip šios apylinkės Jurbarko seniūnai, labai rū-pinosi apgyvendinti žmonėmis. Esamoms girioms prižiūrėti buvo įkurdin-tas, taip vadinamas, Jurbarko girių girininkas. Tam girininkui buvo pavesta „Lestnistvos“ dvarelis, devynių valakų žemės (netoli Naumiesčio). Toji žemė buvo padalinta šešiams ūkininkams po vieną valaką ir dvareliui trys valakai. Tie šeši ūkininkai turėdavo to dvariuko darbus nudirbti (bau-džiava). Lesnistvos dvariukas vėliau padidėjo ir pramintas „Didždvaris“.

Didikų buvo gyvas reikalas surasti ūkininkų ir juos įkurdinti. Iš jų buvo naudos visiems.

Griškabūdžio pavadinimas pirmą kart randamas raštuose – Sintautų metrikų knygoje 1697 metų. Tada jau Griškabūdžio apylinkėje būta: Galinių kaimas su 9 ūkininkais, Mureikų k. su 11, Mergbūdis su 9, Pentiškiai su 29, Rygiškiai su 15, Sparviniai su 16, Šedvygai su 18, Vidgiriai su 20, Vyšpiniai su 15, Žardeliai su 14, Žėgliai su 12, Barzdai su 40, Griškabūdis su 36, dar Bliuviškiai, Stugučiai. Visi kaimai administratyviniu ryšiu priklausė Lestnistvos valsčiui, Jurbarko seniūnijai, o bažnytiniai Naumiesčio parapijai. Naumiesčio bažnyčią ir parapiją tvarkė tėvai karmelitai, kuriems 1664 m. [turėtų būti 1642 m.] Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius¹ buvo pavedęs užimti Naumiestį.

Pusšimčiui praslinkus, gyventojų tiek padaugėjo, kad karmelitai susirūpino bažnyčią Griškabūdy statyt. Vilniaus vaivada D.L.K. hetmonas Mykolas Višnioveckis² ir jo žmona Teklė Radvilaitė pasisiūlė bažnyčiai statyti. Matomai, tasai ponas bus buvęs podraug ir Jurbarko seniūnas ir savo pavaldiniams pasitarnavo. Toji bažnyčia buvo pašventinta 1743 m. birželio 7 d. ir to akto lenta kybo Griškabūdžio bažnyčios zakristijoje.

Griškabūdžio bažnyčia skaitėsi Naumiesčio parapijos filija, t. y. parapija be parapijos teisių. Tokia beteisė ji išbuvo ligi po „krakosmečio“ 1831 m.³ Bažnyčia buvo maža, o žmonių daugėjo, nauji kaimai dygo. Po 50 metų prisiejo bažnyčią didinti. 1792 m. pradėta statyti nauja didelė medinė bažnyčia. Ignacijus Potockis, Jurbarko seniūnas, paskyrė tai naujai bažnyčiai didelį girios plotą. Žmonės, tėvų karmelitų raginami, dėjo pastangas. Ir 1800 m. rugpj. 10 d. pirmojo Vygrių vyskupo Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus⁴ bažnyčia konsekruota. Tai savotiš-

¹ Vyskupas Jurgis Tiškevičius (1596–1656). 1627 m. paskirtas Vilniaus vyskupu sufraganu, nuo 1633 m. – Žemaičių vyskupas, o nuo – 1649 m. Vilniaus vyskupas.

² Kunigaikštis Mykolas Servacijus Višnioveckis (1680–1744). Vilniaus vaivada, LDK etmonas.

³ Griškabūdis parapija tapo apie 1919–1920 m.

⁴ Mykolas Pranciškus Karpavičius (1744–1803). Mokėsi Jėzuitų kolegijoje Lietuvos Brastoje, Varšuvos kunigų seminarijoje. Kunigu išventintas 1767 m. Dėstė Varšuvos, Krokuvos, Vilniaus kunigų seminarijose. 1783–1794 m. buvo dogminės teologijos ir Švento Rašto profesorius Vilniaus universitete. Dalyvavo 1794 m. sukilime. Buvo Gražiškių ir Prienų klebonas. 1799 m. kovo 18 d. paskirtas ir 1800 m. kovo 30 d. konsekruotas Vygrių vyskupu. Išspausdino pamokslų rinkinių.

ko gražumo bažnyčia. Benebus tokia iš medinių bažnyčių Lietuvoje unikatą.

Tame girios plote, iškirtus bažnyčiai medžius įsikūrė kaimas Bažnyt-giris (Paluobių par.). Tos gražios bažnyčios statytojai buvo du karmelitai kun. Jeronimas Šateika⁵ ir kun. Juozas Vališiauskas⁶ inžinierius, architektas, parodęs savo nepaprastus gabumus, statydamas Naumiesčio mūrinę, Griškabūdžio medinę bažnyčią.

Senoji Griškabūdžio bažnytėlė buvo nukelta į Barzdus. Dar karmelitų dėka Gražiškių kaime išdygo mūrinė, Paluobių kaime medinė koplyčia. Ir tose visose koplyčiose protarpiais būdavo viešos pamaldos – patogumas gyventojams toli nuo parapijos bažnyčios.

Griškabūdžio parapija, nuolat plėtojantis kolonizacijai, padidėjo tiek, kad nustelbė kaimų skaičiumi ir Naumiesčio parapiją. 1811 m. Naumiesčio parapijos buvo 66 kaimai, o Griškabūdžio 97 kaimai.

Karmelitai Griškabūdį tvarkė ligi 1830 m. sukilimo.

Iš 1819 m. yra raštas, kad Griškabūdžio parapijai buvo priskirta 54 margai ir didelė rinkla-aikštė. Tai kaimo dovana. Po paskutinio lenkmečio rusų valdžia, manydama priveiksianti kunigus ir katalikus, jei kunigus medžiagiškai suvargins, laukus atėmė ir rinką priskyrė prie valstybinių turtų. Bepaliko prie klebonijos tik šešmargis, įskaitant kiemo ir trobesių vietas. Inventoriaus sąrašė 1913 m. žymima, kad Griškabūdžio parapijos yra 7 margai 91 prentas.

Griškabūdžio parapijoj buvo net dvi mokyklos – Griškabūdy ir Barzduos, vaikų netrūko. Matomai, tėvai karmelitai mokėjo įdiegti kaimo žmonėms mokslo naudą. Be to buvo tobulai suorganizuota Karmelitų Škaplieriaus brolija su plačiai išskirstyta administracija. Tai buvo ne tik maldos brolija, nariai būdavo ir pavargėlių prižiūrėtojai, bažnyčių, koplyčių rūpintojai, tvarkos palaikytojai. Šios brolijos daug prisidėta prie bažnyčios statymo, kaip matytis iš užlikusios lentos zakristijos su tos plačios administracijos pavardėmis.

1840 m. mokykla sudegė. Ją atstato Griškabūdžio klebonas Rudzins-

⁵ Kun. Jeronimas Šateika (?–1813), karmelitas. 1798 m. tapo Griškabūdžio karmelitų vienuolyno vienuoliu. 1805 m. – ten pat bažnyčios rektorius, 1807 m. – Griškabūdžio filijinės bažnyčios vikaras, 1808 m. – Sintautų vikaras. Mirė būdamas Griškabūdžio filijos vikaras.

⁶ Kun. Juozas Vališiauskas, karmelitas. Daugiau duomenų nerasta.

kas⁷. Prieš tai kun. Varanka⁸ laikė savo (privačiai) mokyklą. Po lenkmečio 1861 m. [iš tikrųjų po 1863–1864 m. sukilimo] rusų valdžia uždarinėjo parapijos mokyklas. Jų vietoje išdygo rusų mokyklos. Tokia buvo ir Griškabūdy. Bet, kad mokytojai būdavo mūs žmonės, mokykla rusinimo įtakos nedarė.

Kunigų priežiūroje kaimuose įsikūrė slaptos mokyklos, „daraktorių“ vedamos. Jie mokė lietuviškai. Tėvai kunigų pakurstomi, noriai vaikus leido mokytis, net siekdavo Marijampolę, Seinų licėjų, Veiverių seminariją. Šios aplinkybės parengė dirvą daugeliui žmonių iškilti moksluose, užimti aukštas vietas, kiek tada buvo galima.

Pasak kun. Totoraičio⁹, šie, iš Griškabūdžio kilusieji minėtini:

Kun. Tatarė¹⁰ (iš Galinių k.). Sintautų klebonas, dar prieš lenkmetį rašė ir Suvalkuose spausdino lietuviškas knygutes, kai mažai kam tai terūpėjo.

Kun. Grikietis (iš Šukėtų k.), žinomas nepaprastu šventumu, rusų valdžios nužudytas, mat klausęs sukilėlių išpažinties¹¹. Prelatas Ole-

⁷ Kun. Pranciškus Rudzinskas (Rudzinski) (1806–1870). Mokėsi Naumiesčio pradžios mokykloje. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1826 m. Kunigu išventintas 1829 m. gruodžio 17 d. Buvo Gižų, Griškabūdžio vikaras, vėliau – Pajevonio ir Krasnapolio parapijų administratorius, paskui – Simno, Barglavo, Seirijų, Gelgaudiškio, Šakių, Gižų vikaras. Nuo 1857 m. – Gižų parapijos administratorius, o nuo 1860 m. – Griškabūdžio filijos kamendorius.

⁸ Motiejus Varanka (1815–1870). Kunigu išventintas 1840 m. rugpjūčio 9 d. Paskirtas į Griškabūdžio filiją vikaru, o nuo 1853 m. buvo Griškabūdžio filijos administratoriumi. Nuo 1857 m. – Virbalio parapijos klebonas. Mirė būdamas Virbalio parapijos klebonas.

⁹ Kun. Jonas Totoraitis, MIC (1872–1941). Gimė Bliuviškių kaime. Baigė Seinų kunigų seminariją. Kunigu išventintas 1895 m. gruodžio 25 d. Studijavo Fribūro universitete, įgijo filosofijos daktaro laipsnį. Buvo vikaras Daukšiuose, Šunskuose, Sintautuose. Nuo 1911 m. – Seinų kunigų seminarijos dvasios tėvas. 1921 m. tapo Marijampolės marijonų gimnazijos steigėju ir direktoriumi. 1923–1937 m. buvo Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto istorijos profesorius. Bendradarbiavo spaudoje, parašė istorijos veikalų.

¹⁰ Kun. Antanas Tatarė (1805–1889). Gimė Rygiškių kaime. Mokėsi Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu išventintas 1834 m. liepos 13 d. Vikaravo Balbieriškyje, Ilguvoje ir Lukšiuose. Nuo 1855 m. – Sintautų klebonas. Palaikė 1863 m. sukilimą ir už tai buvo ištremtas į Penzos guberniją. Po tremties apsigyveno Lomžoje, ten ir mirė. Tatarė parašė grožinės literatūros kūrinių ir išspausdino kelias knygas.

¹¹ Kun. Baltramiejus Grikietis (1806–1888) nebuvo nužudytas, bet ištremtas į Sibirą.

kas¹², Seinų seminarijos rektorius, kitas prel. Saliamonas Olekas¹³ irgi mokslu pasižymėjęs, buvęs Griškabūdžio, vėliau Naumiesčio klebonas. Dar vienas garsus Olekas¹⁴ vyskupas, žymus nebylių kalbos žinovas. Jis yra išleidęs nebylių kalbos abėcėlę. Mirė Vilkaviškyj visų laikomas dėl nepaprastai didelio gailėstingumo šventu.

Žymūs Matas ir Eliziejus Strimaičiai. Vienas profesorius, kitas Seinų seminarijos rektorius¹⁵.

Pasaulinio garso pasiekęs kun. Justinas Pranaitis¹⁶, Peterburgo akade-

¹² Kan. Andriejus Oleka (1802–1860). Baigė Varšuvos vyriausiąją seminariją, kunigu išventintas 1831 m. liepos 17 d. Nuo 1831 m. buvo Seinų kunigų seminarijos profesorius, o nuo 1836 m. iki mirties – jos rektorius. 1840 m. paskirtas Seinų katedros kapitulos kanauninku. Buvo Gražiškių parapijos klebonas, ėjo įvairias pareigas Seinų vyskupijos konsistorijoje.

¹³ Prelatas Saliamonas Oleka (1832–1920). Mokėsi Marijampolės apskrities mokykloje, Seinų kunigų seminarijoje ir Varšuvos dvasinėje akademijoje. Kunigu išventintas 1856 m. vasario 2 d. Po akademijos baigimo iki 1866 m. buvo Seinų kunigų seminarijos profesorius, Seinų katedros vikaras. Vėliau vikaravo Lipnikuose, Pšytuluose, Lukšiuose. 1870–1878 m. buvo Griškabūdžio filijos vikaras rektorius, nuo 1878 m. iki mirties – Naumiesčio klebonas ir dekanas, 1877 m. tapo Seinų katedros kapitulos kanauninku, o nuo 1893 m. buvo prelatas. Bendradarbiavo laikraščiuje „Przegląd Katolicki“, rinko istorinę medžiagą apie dekanato bažnyčias, remdamasis bažnytinėmis metrikų knygomis, tyrinėjo parapijiečių genealogiją. Platino draudžiamą lietuvišką spaudą, po spaudos draudimo prisidėjo prie „Šaltinio“ išleidimo Seinuose. 1906 m. įsteigė „Žiburio“ draugijos skyrių Naumiestyje.

¹⁴ Vyskupas Juozapas Oleka (1812–1890). Seinuose baigė šešias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1831 m. 1832 m. vėl naujai priimtas. Nuo 1833 m. studijavo Varšuvos vyriausioje seminarijoje, vėliau – dvasinėje akademijoje. Kunigu išventintas 1837 m. gruodžio 13 d. Dirbo Varšuvos kurčiųjų instituto prefektu ir katechetu. 1846 m. buvo Radzymino klebonas, 1866 m. – Solco klebonas, 1868 m. – Varšuvos Visų Šventųjų parapijos klebonas. 1883 m. paskirtas Seinų vyskupijos sufraganu ir Vilkaviškio klebonu. Išspausdino keletą knygų.

¹⁵ Prelatas Eliziejus Strimaitis (1843–1901) ir prelatas Matas Strimaitis (1836–1903) buvo Seinų kunigų seminarijos profesoriai ir vicerektoriai.

¹⁶ Kun. Justinas Bonaventūra Pranaitis (1861–1917). Marijampolės gimnazijoje baigė keturias klases, 1878 m. įstojo į Seinų kunigų seminariją, 1883–1887 m. studijavo Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. 1886 m. liepos 13 d. Griškabūdyje vyskupas Juozapas Oleką išventino kunigu. Po akademijos baigimo paskirtas akademijos hebrajų kalbos dėstytoju. Be to, akademijoje dėstė liturgiką ir bažnytinį giedojimą. 1895 m. ištremtas į Tverę, 1896 m. sugrįžo profesoriauti į akademiją. 1897 m. Mogiliovo arkivyskupas metropolitas Simonas Martynas Kozlovskis išsiuntė ištirti Turkestano katalikų padėtį, vėliau sielovados tikslais lankėsi Nižnij Novgrado srityje, Sibire. Nuo 1900 m. iki mirties dirbo pastoracinį

mijos prof[esorius], tolimojo Taškento klebonas. Pasižymėjo beapaštaldamas po Aziją ir ten lietuvių vardą išgarsinęs. Jis žinomas hebrajų kalbos, specialistas talmudo sekretų. Buvo rusų valdžios, kaip žinovas, kviestas į Beilio talmudiškos žudynės bylą ir joje parodė savo gilią erudiciją, geležinę valią, nepasiduodamas nė žydų grasinimams, nė jų viliojimams. Jo parašyta mokslinė knyga lotyniškai *Christianus in Talmud Iudaecorum* ir tas pat lietuvių kalba. Viso pasaulio žydai nekenė jo ir visaip teršė Pranaičio vardą spaudoje.

Minėtini kun. Kuras¹⁷ ir kun. Jusaitis Antanas¹⁸. Šis parašęs anglų kalba veikalą apie Lietuvą, yra įteikęs Amerikos J. Valstybių prezidentui (Wilsonui), kai tas plaukė į Paryžių, kur po Didžiojo Karo buvo sprendžiama taika ir mažųjų valstybių likimas.

Paminėtinas istorikas kun. prof. Totoraitis. Be kita didelė jo knyga išleista „Sūduva“¹⁹, su daug žinių iš vyskupijos bažnytinių archyvų.

Nemaža garsių inteligentų pasauliečių, kilusių iš Griškabūdžio parapijos. Bet, kad pasauliečiai daugumoje, kaip seniau, bastėsi po Rusiją, jų dalis net buvo vedę svetimtautes ir kitatikes, tėviškėn retai arba ir visai neparvažiudavo, jie pamiršti, juos sužymėti sunku.

darbą Taškente. 1913 m. dalyvavo Beilio byloje Kijeve. Gyvendamas Sankt Peterburge, dalyvavo lietuvių veikloje, vienas pirmųjų ėmėsi sakyti pamokslus lietuviškai. 1892 m. lotynų kalba išleido veikalą „*Christianus in Talmude iudaeorum sive Rabbinicae doctrinae de christianis secreta*“, kuris išverstas į kelias kalbas, tarp jų – ir į lietuvių kalbą. Bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje.

¹⁷ Kun. Jonas Kuras (1864–1937). Kilęs iš Galinių k., Griškabūdžio parapijos. Marijampolės gimnazijoje baigė keturias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1881 m. Kunigu išventintas 1887 m. spalio 9 d. Vikaravo Raigardo ir Vygrių parapijose. Vėliau išvyko į JAV. Iš pradžių dirbo Čikagoje, paskui persikėlė Scrantono vyskupiją.

¹⁸ Kun. Antanas Petras Jusaitis (1871–1942). Marijampolės gimnazijoje baigė keturias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1890 m. Kunigu išventintas 1895 m. lapkričio 30 d. Buvo vikaras Garliavos, Sudargo, Krasnapolio parapijose. Po to studijavo Fribūro universitete Šveicarijoje, kur įgijo civilinės teisės licenciatu laipsnį. 1905 m. išvyko į JAV. Paskirtas pirmuoju Lawrence (Mas.) lietuvių parapijos klebonu. 1916 m. iš klebono pareigų pasitraukė. Grįžęs į Lietuvą ilgus metus mokytojavo Šakių „Žiburio“ gimnazijoje. 1918 m. išspausdino knygą „*The History of the Lithuanian Nation and Its Present National Aspirations*“.

¹⁹ Totoraitis Jonas, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, d. 1, Kaunas: Vytauto Didžiojo un-to Teologijos Filosofijos f-tas, 1938.

Garsiausias, argu žinomiausias – tai lietuvių kalbos tėvas Rygiškių Jonas-Jablonskis²⁰. Pranaičių Julė²¹ – literatė (veikėja Amerikoje). Pranaitis Juozas²², vargoninkas, ilgai veikęs Peterburge.

Griškabūdžio parapija benebus visos vyskupijos viena iš produktiniausių išleistais inteligentais. Tėvai ūkininkai noriai vaikus stūmė mokslan, ypač devynioliktojo šimtmečio vidury ir antrojo pusėj. Geros įtakos darė karmelitų įdiegta religingumo dvasia. Be jos šeimos suyra, vaikai apleidžiami arba išlepinami bevaliai. Be to kunigai giminės išjudindavo pasiturinčius tėvus, kad vaikus leistų į aukštesnius mokslus.

Dar kur kas prieš „Aušrą“ Griškabūdžio bažnyčios frontone virš didžiųjų durų buvo ir yra blizgąs lietuviškas parašas: Namai mano, namai maldos. Tais laikais tai vienintelė vieta, kuri nepaisė nė rusų, nė lenkų grasmės, skelbė, kad čia lietuviai gyvena ir meldžiasi.

Kapuose yra kun. Rudzinsko kapo akmuo su lietuvišku užrašu:

²⁰ Jonas Jablonskis (1860–1930), kalbininkas. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1881–1885 m. studijavo Maskvoje klasikinę filologiją. 1889–1896 m. dirbo mokytoju Mintauso gimnazijoje, 1896–1900 m. mokytojavo Talino gimnazijoje. Iš gimnazijos atleistas už draudžiamų leidinių laikymą. 1902–1903 m. išstremtas į Pskovą. 1903 m. Šiauliuose nelegaliai mokė lietuvių kalbos, tvarkė Zubovų archyvą. Nuo 1904 m. dirbo lietuviškų laikraščių redakcijose. Nuo 1906 m. dirbo mokytoju įvairiose gimnazijose, tarp jų – Martyno Yčo gimnazijoje Voroneže. 1918 m. grįžo į Vilnių, 1919 m. persikėlė į Kauną. Čia porą metų vadovavo lietuvių kalbos mokytojų kursams. 1922–1926 m. dėstė Lietuvos universitete. Žymiausias lietuvių kalbos normintojas.

²¹ Julė Pranaitytė (1881–1944), rašytoja, knygų leidėja. Kun. Justino Bonaventūros Pranaičio sesuo. Baigė Sankt Peterburge Šv. Kotrynos gimnaziją, dvejus metus Prancūzijoje studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą. 1901 m. mirus jos sužadėtinui Pranui Vaičiaiui, išvyko studijuoti į Ingenbohli Šveicarijoje. Trumpai buvo įstojusi į vienuolyną, kur susipažino su kun. Antanu Miluku. Visą gyvenimą liko ištikima jo bendradarbi. 1902 m. pabaigoje išvyko į JAV. Iš pradžių gyveno Shenandoach (Pa.) vėliau persikėlė į Filadelfiją. Nuo 1903 m. redagavo laikraštį „Žvaigždė“, kuris ėjo iki Pranaitytės mirties. Savo lėšomis yra išleidusi apie 35 leidinius.

²² Petras Juozas Pranaitis (1868–1942), vargonininkas, kun. Justino Bonaventūros Pranaičio brolis. Muzikos pradėjo mokyti pas Naumiesčio vargonininką Risauskį. Padedamas brolio, 1888 m. kaip laisvas klausytojas įstojo į Sankt Peterburgo konservatoriją ir mokėsi groti vargonais. 1910 m. dirbo vargonininku Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje. Vėliau grįžo į tėviškę ūkininkauti. Gyvendamas Sankt Peterburge, subūrė chorą ir jam vadovavo. Harmonizavo dainas, parašė muzikos kūrinių.

a.

KUNIGAS
 PRANCISZKUS
 RUDZINSKAS
 Klebonas parap.
 Grizskabudžio
 G. 1809
 + 1870 m.

Benebus tai kl[ebono] Oleko Saliamono rūpestis. Klebonavo Grišk[a-būdyje] 1870–1877, po Rudzinsko. Jis išpuošė bažnyčią, altorius. Nusikėlęs į Naumiestį, ten išgražino bažnyčią, šventorių, languose įtaisė vitražus. Labai populiarius. Plačiai visų žinomas „pralotėlis“, – tikras visų be skirtumo tėvas su patarimu, pamokymu, prasaugojimu.

GRIŠKABŪDŽIO PARAPIJA PASKESNIAIS LAIKAIS

Dvidešimtis šimtmetis Griškabūdžio parapiją apkarpė. Žmonių patogumas vertė daryt pakeitimų. Ne kurie kaimai prisidėjo prie Pilviškių. Susikūrė savistovė Paluobių parapija. Po Didžiojo Karo savistovė Barzdų parapija. Keli kaimai prišlijo prie naujai išdygusios Žvirgždaičių parapijos. Iš didelės plotu, skaitlingos žmonėmis, Griškabūdžio parapijos pasidarė net 4000 neturinti parapijėlė su žymia persvara mažžemių ir bežemių.

Bažnyčia pasiliko ta pati. Pasipuošė tik nauju skardos stogu, atnaujinta iš lauko ir viduje, nekeičiant nė spalvų, nė raštų. Ir liko, kaip buvusi savotiškai graži. Baugu čia kas joje pridėti ar atimti, kad nepakenkus jos gražumui. Didžiojo Karo metu sudegė visi parapijos trobesiai. Rodos, kaip stebuklu išliko sveika tik bažnyčia, nors čia jau varpinė sudegė. Į bažnyčią buvo pataikiusi viena granata, pramušė sieną ir viduje trūko, apdraskydamą maža kiek lubas, vargonus.

Lietuviškas įsisaūmoninimas čia brėško anksti. Kaimų „daraktoriai“ parengė dirvą, iš čia kilę inteligentai (jų buvo iš kiekvieno kaimo po kelis) kėlė lietuvišką sąmonę, daigino, plėtė.

1939 m. I.17 mirė Matas Adomaitis²³, senukas knygnešys. Jis knygas iš Naumiesčio pristatydavo į Pilviškius, Skriaudžius, Veiverius ir kitur. Pats nesigyrė, liko užmirštas. Jis gyveno Griškabūdy, užsiėmė devocionalijų prekyba.

²³ Knygnešys Matas Adomaitis. Daugiau žinių nerasta.

1904–1905 m. revoliucija²⁴ čia rado parengtą dirvą. Gaila, kad judėjimo vadai nukreipė veikimą į žmonių terorizavimą, išnaudojimą ir prieš tikėjimą. Tuom užkirto kelią masių pritarimui ir parėmimui. Tada sudeginta valsčiaus raštinė, vienas žmogus sušaudytas savam name Griškabūdyje (Bliuvas). Keli kryžiai apardyti, apšaudyti... Tokių vadų elgesiu žmonės piktinosi ir jais nepasitikėjo. Revoliucijos priedanga vystėsi chuliganizmas.

Atgavus spaudą 1904 m. Griškabūdžio parapija neatsiliko nuo kitų vietų spaudos palaikymu. Žymi persvara buvo katalikiškos spaudos. Nors visais laikais nestigo ir kairiosios pakraipos laikraščių, knygų, kurias siūsdavo į savo tėviškes Rusijoje gyveną, ar iš Amerikos nukairėję giminės. Organizuoto spaudos platinimo nebuvo, veikė pavieniai savanoriai. Daug darė ir smalsumas – kaip atrodo tie laikraščiai, už kuriuos tiek daug kentėta ir su tokiu užsispyrimu kovota. Kas 6–8 namas ėmė laikraštį. Paskesniais keliais metais, išvysčius organizuotą spaudos platinimą, veik kiekviena šeima turi laikraštį (750 šeimų – 670) tik kat[alikiškos] spaudos.

Draugijinis gyvenimas buvo pradėtas dar aną šimtmetį tėvų karmelitų Škaplieriaus brolija. Kaimams buvo nuskirti tėvunai, dešimtininkai, vyresnėsės motinos. Posėdžiavo, kada reikėjo ir gyvai dėjosi prie parapijos tvarkymo, trobesių statymo, turėjo savo išdą, išdininkus. Griškabūdy būta tikros „špitolės“, buvo karšinami paliegėliai. Bažnyčią statant, Škaplieriaus brolijos taryba noroms atlikinėjo technišką darbą. Rusams organizuota žmonių veikla netiko. Brolijai uždrausta veikti. Narių sąrašai nutraukta 1854 m. Brolija veikė ir toliau, tik nevedė knygų, rusų privengianti. Ilgainiui brolijos organizuotumas dingo.

Dabar tą darbą dalinai dirba dvasios srity – Gyvasis Rožančius, Tretininkų, Maldos apaštalavimo brolijos, kurių 1940 metais skaitoma buvo 1000 [narių].

Nuo 1904 m. sumišimų pradėjo dygti draugijos. Pirmosios buvo „Žiburys“, „Žagrė“, „Blaivybė“. „Žiburys“ skaitė narių šimtais. „Žagrė“ su centru Marijampolėje turėjo į 30 narių, tai ekonominė draugija.

Didysis Karas sustabdė besivystantį organizacinį judėjimą. Karo baisesnybėms praūžus Griškabūdy, kaip ir vokiečių patyčioms, pradėjo „Žiburys“ žibėti. Visas judėjimas koncentravosi vienoj draugijoje. Čia keltas religinis susipratimas, čia diegiamas tautinis atsparumas, čia informuo-

²⁴ Iš tikrųjų 1905–1907 m. revoliucija.

jama, kas vokiečių daroma, kas apkasuos veikiama, čia organizuojamos rinkliavos produktais, aprėdalu savanoriams kariams į frontą. „Žiburyš“ išvysto salės statymo reikalą, steigia kooperatyvą, prieglaudą; jaunimui rengia lavinimo kursus, pasilinksminimus, tveria atskirą jaunimo organizaciją. Iš „Žiburio“, kaip daigyno, išsirutuliavo: Pavasaris, Kat. Moterys, Angelaičiai. Religinis ir tautinis susipratimas žymiai pasistūmėjo pirmyn „Žiburio“ dėka.

Griškabūdis – paprastas, rudeniais ir pavasariais purve beskęstas bažnytkaimis. Ligi po karo Griškabūdis nesivadino miesteliu. Po Didž[iojo] Karo primestas miestelio pavadinimas, įvesta 36 jomarkai. Žmonių jomarkininkų prisirenka daug, ne tiek reikalų vedami, kiek pramogų ieškodami. Todėl tinginiaujančių skaičius auga. Kadgi Griškabūdžiui taikomi (nežinia dėl ko) mokesčiai kaip dideliam miestui – miesto plitimas sustojo ir pradeda mažėti.

Prieš D[idijį] Karą Griškabūdis bandyta daryt apylinkės centreliu – čia buvo mokykla, vaistinė, taikos teismas. Bažnytkaimis buvo nuskuręs. Po Karo Griškabūdį paskelbus miesteliu ir paplitus gandams, kad pro Griškabūdį eis geležinkelio linija (Kazlai, Jurbarkas, Klaipėda), miestelis pradėjo sparčiai augti. Degėsių vietose kilo nauji namai, sodybų vietos pabrango ir buvo jų reikalavimas. Paskesniųjų dviejų penkmečių užkrauti mokesčiai už nejudamą turtą sustabdė visiškai miestelio plėtojimąsi. Kas gali likviduojasi ir nešdinasi į užmiestį. Tai administracijos jaunų valdininkų nenusivokimas.

Miesteliui vystytis Griškabūdis būtų tinkama vieta. Čia susiduria pagirių beduonių gyventojai su laukininkais. Todėl miestelyje koncentruojasi abipusiai mainai. Daug kliudo blogi keliai, neišklampojama turgavietė. Visos šios sąlygos šaukiasi nors būtinausių pagerinimų. Deja, kur kitur gret plentų žvyruojami vieškeliai. Griškabūdis izoliuotas, pavasariais – rudeniais iš niekur nepasiekiamas, atbaido inteligentą apsigyventi. Susisiekimo stoka ir praskydęs miestelis daro blogos įtakos ir rimtų kliūčių auklėjimo, kultūrinimo srityje.

Griškabūdžio parapijos trobėsiai atstatyti naujai, nors ne tuoj po Karo. Parapijos pakraščiai per Karą daug nukentėjo Daug trobų sudeginta. Bet, kad karo metu, vokiečiams šeimininkaujant, lengva buvo girios gauti, visi atsistatė gražiau, neg buvo.

Vokiečių okupacija, atimanti iš žmonių reikalingiausius daiktus, įpratino žmones slėpti apgaudinėti. P pinigų smukimas, lengvas kreditas su

vekselių žirantais, lengvi nuosavybės pakeitimai su kreditorių prigavimu – visa tai pastūmėjo žmones nebranginti, kas svetima, netaupyti, kas sava. Moralis žmonių stovis žymiai smuko. Reik kelių dešimtmečių šiam dvasios pakrikimui atitaisyti.

Daug gera daro kultūrinės draugijos. Jos narius išsijoja, pasiliekančius nariais daro sąmoningesniais, kultūringesniais. Antroji, trečioji karta galima tikėtis pasivys moraliu žvilgsniu prieškarinius laikus ir pralenks, jei neužklius už kokių parioglintų iš viršenybių stabdžių.

Did[ysis] karas daug nuostolių visiems pridarė. Dvidešimties metų tarpas spragas kiek užkaičiojo. Jaunoji karta karo baisybių jau nebežino. Du karo kensmingu palikimu likosi ir Griškabūdžio parapijoj labiau, neg kur kitur, jaučiamu: girtavimo šmėkla ir padorumo jausmo pašlijimas.

Rusų valdymo laikais griškabūdiečiai gėrė monopoline, kaip visur. Daugiau buvo madoj alus. Karo pradžioj prisiėjo porą metų apsieiti be bonkos. Trečiaisiais karo metais vokiečiai pristatydavo erzaco degtinės ir juokingai išnaudodavo girtuoklius – perkantį degtinės bonką vertė pirktis supuvusių slyvų, surūdijusių dalgių. Kiek padoresnis bonkos mėgėjas neprisiversdavo save taip žeminti dėl bonkos. Girtuoklių netrūko, grūdosi eilėmis ir vokiečių šlamštą išpirkdavo degtinės proga. Į karo pabaigą, vokiečių pamokyti, radosi savi degtindariai. Kadangi ši pramonė nesudėtinga, veik kiekvienas kaimas tokių meisterių turėjo net po kelis. Degtindariai su savo įrankiais keliavo pakiemiais, darkė javus, pratino jaunimą girtauti. Girtuokliai naudojo proga (nieks nedraudė) ir už dviejų metų priversto negėrimo atsimušė dvigubai. Griškabūdžio klebonijos kieme buvo nuo senų laikų geležiniai barjerai (storokos dūdos) arkliams pririšti. Paplitus degtinės varymo menui, specialistams trūko tinkamų dūdų. Dūdos arkliams rišti kliuvo į akį degtindariams. Po kiek laiko išvoginėjo visas dūdas iš kiemo.

Nepaisant skaudžių baudų, lietuviškosios policijos uolumo, degtinės varymas nepradingsta nė dabar. Krūmais apaugusios sodybos – gera slapynė degtindariams. Įpratę girtauti prie šeimyninio viedro, troškuli malšina valstybine prie kiekvienos progelės. Tarnaujantieji neištenka algų, ūkininkai pramagaryčiauja ir neatliekamus centnerius. Pagaminta valstybinė, monopolių tinklas, perpintas traktieriais, klubais sugauna silpnavalius ir iščiulpia, kaip voras muselą. Griškabūdžio monopolis daro metinės apyvartos už 100 000 litų. Taip kad 3800 galvų parapijoj, įskaitant kita veik tiek svetimų parapijų ir atmetus vaikus, kiekvienai vyriškai ir

moteriškai galvai tenka po 20–25 litus. Tai daug! Kur kiti gėrimai ir dar kituose monopoliuose!

1932 m. susidarė vyrų šimtas, kurie ryžosi gelbėti apsvaigusią apylinkę. Toji prakilnesnių vyrų šimtinė ėmėsi plėsti blaivinimo šūkį, ėmėsi pravesti madą be svaigalų vaišintis. Blaivybės vyrų draugija Griškabūdy davė gerų vaisių. Bet kad tasai vyrų sąjūdis neranda atbalsio kaimyninėse parapijose, kad jomarkų dienomis iš kitur užplaukianti girtaujančių banga nustelbia vietinius blaivuosius, kad mato ir inteligentus miestuose gastroliuojančius su bonka – blaivinimo pastangos eina niekais. Blaivybės savaitės, šventės, parodos, paskaitos tik mažą šeimų ratelį prilaiko, kad nepaskęstų alkoholio jūroj.

Vokiečiai okupacijos metu daug prisidėjo prie atbukinimo padorumo jausmo lietuviuose. Nors karas pamirštas, garsūs begėdžiai vokiečių žandarai, komendantai ir kiti jų panašūs po kaimus landžiotojai, tvirkintojai galą gavo, bet pasėtos blogos usnys iškerėjo. „Kaip aš noriu, taip gyvenu, tai mano dalykas“. Šioji taisyklė, mūs aukštesniųjų luomų pravedama, greit prigijo kaime. Dar civilinės metrikacijos nesant, Griškabūdžio parapija vienais rekordiniais metais (1929) užregistravo nelegalių gimimų 11 nuošimčių. Neskaitant slaptai dingusių arba nuo registracijos nuslėptų. 1933 nelegalių 10%; 1938 m. gimimų 62 ir mirimų 62; 1937 m. gim. 53, mir. 45; 1936 m. gim. 59, mir. 48. Kas dideliuos miestuos, prigryja kaime. Visa tai gera nelemia tėvynei.

Praūžus karui ir susitvėrus Nepriklausomai Lietuvai, kas gyvas stvėrėsi atstatyti suardytus ūkius, trobas. Kiekvieną ėmė noras daryt naujai, tobuliau, kaip kad užsieniuose. Reik keisti ūkio tvarkymas-vedimas, ūkio įrankiai, gyvuliai. Vadai buvo parsigyre užsienių kultūra. Rodės, toji kultūra priklauso nuo turimų mašinų, veislinių gyvulių – taip kaimiečiai juos suprato. Kas iš kitur, nevietinis, tai gera. Ūkininkai padilginti būsimu ūkio našumu, galvas laužė, kaip čia naujai užsivedus ir su metais belgus, danus pasivijus. Bankai pasisiūlė tokiems kultūriniais pirkiniais duoti ilgametės paskolas. Ko bereik – imk mašinas, ar tau jų reik, ar nereik; keisk gyvulius – užsieninė veislė geresnė, nes dešimteriopei brangesnė. Vekselių pluoštai prirašyti, nereikalingų padargų užversti pašaliai. Daug gyvulių pargabenta netikusių, daug mašinų supirkta nereikalingų ir viskas išpūsta kaina, mat iš užsienio.

Gautą lengvai paskolą, dar lengviau ne kurie prabirbino. Po metų, po kitų atėjo paskolų ratos mokėti. Pasirodė nuošimčiai dideli, ratos didelės

(ne taip kaip agentų kalbėta) ir pagerinimai ne pelną, tik nuostolį pradžioj duoda. Prisigaudė, savi inteligentai prigavo kaimiečius. Dalis lengvapėdžių iš namų išėjo. Bankai ir neprotingi kurstytojai prakeiksmo susilaukė. Maža dalelė protingai, išmintingai ėmėsi naujūmų ir pamažu gražių vaisių susilaukė. Sakysim, Ūkininkų saj[ungos] Griškabūdžio skyrius parsigabeno vaisiams džiovinti mašiną už 1500 litų. Tokią jau dėžę-mašiną (dar parankesnę) būtų padaręs vietos kalvis už 50 litų. Mašina užsieninė, draugijos centro įpiršta, rėpsojo be darbo, be naudos. Vekseliai pasiliko vekseliais ir su nuošimčiais reikėjo atiduoti.

Kauno agentų paklausius, užvesta Griškabūdy pieninė. Mašinos paimita skolon ir darbas pradėta. Po dviejų metų pieninė bankrutavo, nariams prisiėjo sumokėti skola 5000 litų, o maža vartotus įrankius pusdykiu parduoti. Pradėta per anksti, kaimiečių ūkiai tam neparengti; nebuvo nė reikalo tada jiems pienu verstis, kada javų centneris 30–40 litų ir tų javų buvo daug. Vėliau, kada prisiėjo ūkininkui kviečių centn[erį] siūlyti už 10 litų, pieninių tinklas be agentų išdygo.

Po dešimtmečio pradėjo viskas savo kojomis vystytis, tvirtėti. Atsirado geri augintojai bekonų, vištų, karvių, linų pluošto. Ūkininkas galėjo pilnai apmokėti padienį darbininką ir išmetinį samdinį. Ištekto ir dar liko. Viskas lengvėjo, kultūrėjo, stiprėjo. Rodės laukai kiti, darbai kiti.

Į mūs gerumą pavydžiai šnairavo kaimynai besočiai. Ryžosi užgrobti ir užgrobė.

Į kokią bedugnę nusiris Griškabūdis po antrojo karo parodys ateitis. Išsyk matyt, pakitėjo laukai, pakitėjo žmonės. Laukuos brūzgynuos priviso vilkų, šernų, lapių, kiaunių. Šeimų lizdai ištaršyti, išvaikyti. Kas antras žmogus, trečias seklys. Kas antras darbininkas, trečias prižiūrėtojas, ragintojas. Kas antra gyvenama troba, trečia – degtinės varykla, ar sandėlis. Rusiškai keikiasi vyrai, moters lenktyniui, neišsiskiria nė maži vaikai – tai kalbos pagražinimas, kaip rusų kalboj, kaip rusų kalboj „čiorť poberi“. Susimetėlių, pasimetėlių ir piktomis ligomis užsikrėtusių kiekviename kaime rankų pirštais nesuskaitysi.

Pakitėjo Lietuva, pakitėjo Griškabūdis. Tautos slogutis. Prireiks dešimtmečių, kad viskas atitoktų.

Minėtini dar ir šie praėjusio šimtmečio ir šio pradžioje Griškabūdžio klebonai.

Kun. Sal. Olekas (kun. Rudzinskui mirus 1870 m.) Griškabūdžio vėliau Naumiesčio klebonas, dekanas ir prelatas. Ir nuo 1878 m. kun. Juozas

Marma²⁵. Šisai atšventęs savo kunigavimo 50 metų jubiliejų, mirė 1913 m. Gražus kapuose paminklas daugeliui senukų primena ilgą jo klebonavimą Griškabūdy.

Po kun. Marmos – klebonas kun. Jonas Katilius²⁶, atlaikė Griškabūdy visas karo sunkenybes. Visi parapijos trobesiai sudegė, teliko senutė klėtis. Bažnyčia, nors granata buvo kiaurai sieną pramušusi, nesudegė, nesuiro. Granatos skeveldros apgadino vargonus, apdraskė lubas. Bažnyčia, kaip kad stebuklu išliko bestovinti, nors čia jau medinė varpinė sudegė.

Kun. Katilius 1921 išvažiavo į vienuolyną. 1922 m. sausio 9 d. paskirtas kun. Juozas Vaičaitis klebonu Griškabūdyje.

[JUOZO VAIČAIČIO ATSIMINIMAI]

Pavienis žmogus – tai mažulis pasaulio šapelis. Ir tas šapelis vykdo Dievo planą. Mums kartais rodosi, vieno gyvenimas labai margas, įvairus, našus, kito gyvenimas, sakome, labai paprastas, tuščias. Bet ir tuose paprastuose gyvenimo lapuose daug rasis įdomaus, daug kas pamokančio.

Todėl man naudinga būsiant surašyti šį tą iš savo gyvenimo – ką, kaip esu bandęs, kas vyko, kas kliuvo, kur, kas, Dievui padedant, sekėsi. Jo planai, mums nejučiant, vyksta. Jam garbė per amžius! Norėčiau, kad mano bandymai, klaidos būtų kitiems pamoka – kas reik, ko nereik.

I. Aš atsiradau Santakuos (Sintautų p.) 1881 m. Tėvai nebuvo kaip reikiant atitokę po prasmečių (1867–68), nebuvo susitvarkę po Santakų išsikėlimo į viensėdijas – prie tų sunkumų prisidėjo dar viena: pirmais mano gyvenimo metais liga. Kaip ji buvo tėvai nežinojo, bet buvo skaudi. Tėtukas rengėsi šermenims, mamutė rūpinosi inkapiais, nes jau mažiuko

²⁵ Kun. Juozapas Marma (1837–1913). Marijampolės apskrities mokykloje baigė keturias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1855 m. Kunigu iššventintas 1860 m. rugsėjo 8 d. Vikaravo Naumiesčio, Žemosios Panemunės parapijose. 1872–1878 m. buvo Žemosios Panemunės parapijos administratorius. Nuo 1878 m. iki mirties – Griškabūdžio filijos vikaras rektorius.

²⁶ Kun. Jonas Katilius (1854–1930). Marijampolės gimnazijoje baigė keturias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1873 m. Kunigu iššventintas 1878 m. birželio 2 d. Buvo vikaras Barglovo, Hožos arba Silvanovcų, Seirijų, Ūdrijos, Šakių, Keturvalakių, Kalvarijos, Punsko parapijose. 1897–1909 m. ėjo Igliaukos filijos vikaro rektorius pareigas. 1909–1910 m. – Seinų kunigų seminarijos dvasios tėvas. 1910–1914 m. buvo Kaimelio filijos vikaras rektorius, 1914–1921 m. – Griškabūdžio klebonas. Vėliau įstojo į marijonų vienuoliją.

akys išbalusiam veide nemirksėjo. Mirs, mirė, tikrai mirs – kitokių žodžių jau nebuvo namuose. Karstelis kalamas, marškinėliai jau ant stalo patiesti. Tik motina neiškentus pakilnoja mažiuką vystyklus, pasūpuoja ir apsverkus vėl padeda be vilties – jau gyvybės nėra. O ji tam mažajam nepagailėtų savo gyvybės, kad tik jis gyventų, užaugtų. Ji buvo išsiprašiusi savo brolių kunigą (Vaičekauską²⁷) būti mažam krikšto tėvu. Jis juo ir buvo. Ji buvo bažnyčioje mažąjį Dievui pavedusi, kad mažulis Dievo tarnu išaugtų, pasekdamas podžiaus pėdomis. Ir dabar beširdė giltinė viską taršo. Motina žodžių neturėjo ir nebūt stengus jų iškalbėt, bet širdis priblokšta ilgas raudas, ilgus pažadus Dievui darė: Viešpatie, gražink man jį!

Dievas jį motinai gražino. Marškinėliai atliko sunešiot, ne šarvot. Tam sus debesys nuslinko nuo namų. Toji ir kitos namų bėdos anksti pakando motinos sveikatą. Motinos širdies liga kasmet didėjo ir didėjo. Tai matytis auka, ji kiekvienam vaikui brangi, brangi. Mamutės širdies priepuoliai kartodavosi dažnai, bet ji buvo visam namui reikalinga ir ją Dievas laikė. Gydytojai buvo mamai lėmę – ne ilgiau trejų metų gyventi, pragyveno ji sirgdama 15 metų. Taip reikėjo, Dievas taip davė, kad motina daug prikaltėtų vaikams apie Dievą, Bažnyčią, apie kunigus.

Mane septintus metus nebaigusį, tėvelis veda į Sintautų mokyklą. Po metų veža mane į Mozūriją (Kaletniką) pas dėdę-podžių. Čia vaikas mokysis, pratinsis kasdien prie bažnyčios ir nusižiūrės į mokytesnius. Dar metai vėliau veža mane į Bartninkus, čia dėdė atsikraustė klebonaut. Tie blaškymaisi ateity vaikui bus sugadu – mažas pramoko lenkų kalbos, matė įvairių žmonių.

Kokios kilnios tėvų svajonės! Kad tik vaikas pamiltų kas tikintiesiems brangu – altorių.

Gimnazijos laikas nė vaikams (aš buvau kartu su Pranu), nė tėvams nebuvo toks skaudus. Dažnai parvažiuojava namo, o mamytė išrengdama, išleisdama iš namų naujai savo širdies auką daro Dievui, abudu Dievo tarnybai rengia.

²⁷ Kun. Pranciškus Vaičekauskas (1847–?). Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1868 m., kunigu išventintas 1872 m. lapkričio 10 d. Po seminarijos baigimo paskirtas į Vilkaviškio parapiją. Vėliau vikaravo Griškabūdžio, Šventėžerio, Kapčiamiesčio, Punsko, Gražiškių, Berznyko parapijose. Nuo 1885 m. – Kaletniko parapijos klebonas (administratorius), nuo 1891 m. – Bartninkų parapijos klebonas (administratorius). 1915 m. tapo Gražiškių parapijos klebonu.

Smarkus motinai smūgis 1895 m. Pranas nesiryžta į dvasinę seminariją, draugų paklauses, ruošiasi universitetan. O tais laikais Rusijos studentai daugumas buvo nukrypę nuo tikėjimo, nuo Bažnyčios. Baimė graužė motiną, kad ir jos vaikas, grįžęs iš Rusijos su barzda, su ruse, bus katalikų engėju vienu rusintoju daugiau. Paverkus, paverkus nusiramino. Ir tas širdies skausmas ir čia Dievui auka. Visa motinos paguoda buvau aš, trečią klasę bepradedas.

Po dviejų metų įvyko kita laimė ar nelaimė. Į penktą klasę man stojus, gimnazijos vadovybė (norėdama mokinių daugumą perkošti per valdišką bendrabutį) buvo man įsakiusi kraustyti į bendrabutį. Rusų dvasioj vedamas bendrabutis buvo visiems pabaisa. Kapsukas-Mickevičius ten irgi tobulėjo!* Išėities nebuvo, veik visiėjo. Aš pasiryžau neiti. Tėvai mane palaikė. Ginčas eisi-neisi į bendrabutį atsidūrė pas Mokslo Globėją Varšuvoje. Baigėsi tuo, kad mane, kaip užsispyrėlį vaiką, išmetė iš gimnazijos. Turbūt kitiems tėvams pavyzdys – kad yra valdžia.

Prisiėjo man gimnazisto uniformą pakabinti klėtelėje ir prisidėti prie rudeninių ūkio darbų. Pašalinimas iš gimnazijos dėl grynai maskoliškų tendencijų kėlė mano viduje didesnę reakciją. Brendo prakilnus užsispyrimas: kliudot laisvai mokytis? Aš ir be jūs apsieisiu, yra prakilnesnių mokslų ir darbų!

Dabar įvertinu, kaip ši kliūtis buvo reikalinga mano gyvenimo grįžkelėje, Dievo numatyta ir laiku duota.

Kitų metų rudenį aš jau seminarijoj. Prisiėjo pakartotini kvotimai laikyti iš rusų kalbos, geografijos, istorijos. Toks pasunkinantis įstatymas tik dvasinėms seminarijoms, kad seminarijoms kandidatų pamažėtų. To tikslo siekė ir valdiškasis Marijampolės bendrabutis. Rusifikacijos vadams pikta buvo, kad Marijampolės gimnazija daugiausiai duodavo dvasinei seminarijai kandidatų.

* Priešrašas lapo paraštėje kitu rašalu: „Vincas išsimetė iš lietuvio kailio ir visiškai sugedo. Vienas žymesnis atsitikimas. Bendrabučio miegamieji buvo antrame aukšte. Vincas naktį nusileisdavo ant rankšluoščių pro langą ir valkiodavosi po miestą. Vieną naktį tiek nusigėrė, kad jis nepasitikėjo atgal išliuogti pro langą, atsvyravo lig mūs mokinių namo, pribeldė įleisti. Bet jam jau kambario nereikėjo, sudribo priebučio kampe. Kiek prasiblaivęs išsinešdino, kampe balą palikęs. Kaip jis į bendrabutį įslinko, „diatkos“ nepastebėtas, nežinau. Pats kitiems gyrėsi, kad naktį prasivoliojęs su žyde ir perdaug išgėręs. Tai vyras penktos klasės! Tad ir užaugo žiaurus, visoms pusėmis sukleręs. Pradžia – rusinimo bendrabutis“.

Ir tas rūpesčių debesėlis nuslinko. Tėvams paguoda – sūnus klierikas. Aplinkybės pagreitino, argu Dievas atėmė iš gimnazijos, kad mažiau kas taršytų, trukdytų nuo pasiryžto darbo. Vėl dveji meteliai praslinko. Pranas (brolis) prie pabaigos Peterburgo universitete, aš įpusėjęs seminarijoj. Tėvams sunkumai lengvėja ir lengvės. Kai tačiau naujas smūgis. Praną paguldo džiova į lovą, po pusės metų į karstą. Aš visą vasarą liginęs brolių Santakuos, suvargau, netėsu seminarijoj ir džiovos šmėklos lydimas, važiuoju pas tėvus sveikatos taisyti. Seminarijos gydytojas, mane išleidęs, sakė mano draugams: džiovos auka, jis daugiau į seminariją negrįš. Paliegusi motina, netenkanti visų trijų vaikų (Jonas Taškente armijoje, Pranas kapuos, aš pakeliui į kapus) neatlaiko, po mėnesio miršta, nesulaukusi sūnaus kunigo prie altoriaus. Viskas baigta! Visi gražūs užsimojimai palaidoti!

Namuos vienintelis tėvulis. Man nėra kur nė prisiglaust, nė pasilepint. Baigta!

Būta tik Dievo bandymo. Aš gerų žmonių remiamas, kaimo sveiku oru stiprinamas, vargais negalais ligos diegus aplamdžiau. Paliegėliu likau, bet seminariją baigiau ir pradėjau norimą prie altoriaus darbą dirbti. Jonas baigė 4 metų karo tarnybą, grįžo namo, buvo tėvo parama pašlijusiam ūkui atitaisyti. Debesėliai, sutirštėję ties tėviške, praslinko, prasiblaivė.

Kiti gyvenimo lapai prasidėjo.

Šilavotas – mano kunigavimo pirmoji vieta. Pušynai, maža parapija leido mano plaučiams subręsti. Po keletos metų pagavo mane smarkus plaučių plėvės, plaučių ir kepenų uždegimas. Atlaikiau, nors ilgam vėl pakirto jėgas. Ir tas slogutis praėjo. Džiovos šmėkla buvo pradingusi.

Taip užgulė Didžiojo Karo sunkumai. Kunigų dalis pasekė su bėgančiais į Rusiją. Likusiems kunigams labai pasunkėjo. Darbas parapijose irgi pakitėjo.

Karo pergyvenimai, kreivų laisvumų manija galvose dilgino žmonių protus. Į blogą pusę visi greitesni. Kintanti aplinkuma verste vertė kunigą įsijungti į platesnį darbą ne tik bažnyčioje, bet ir salėse, aikštėse, kur grasė sieloms pavojus, kur svyravo katalikiška nuovoka.

Triukšmingiausias tarpas – tai Lietuvos nepriklausomybės gynimas ir Steigiamojo Seimo rengimas, rinkimas. Keistai atrodė, kad po pamaldų kunigas šventoriuje ar aikštėje pasistojęs ant bet ko, kalba žmonėms apie piliečių katalikų pareigas savo valstybėje. Priešai dergė kunigus, kam politikuoja, kam kišasi ne į savo reikalą. (Politika lyg būtų priešų netikėlių monopolis.) Gerieji žmonės nesusivokdami kas darosi, kam tie naujūnai,

kraipė galvas, tylėjo, nesiryžo kunigo žodžių remti, bet nedrįso nė peikti. Bobučių kalba plito: kam to reik, kam kunigėlis su piemengaliais ginčijasi, save tik žemina.

Paskesnis gyvenimas parodė, kad jei kunigai būtų paisę kairiųjų ir mūs neišmanėlių urzgimo, būtų Steigiamasis Seimas išėjęs raudonas, konstitucija raudona. Ir po metų žmonėms nė neatsikurtėjus, savos inteligentijos neprisiauginus, mūs kraštas būtų tikrai sutarybėjęs. Šiandien apie Lietuvą retas kuris būtų galvojęs, dar retesnis būtų apie mūsų kraštelį užsiminęs tarptautinėse konferencijose, posėdžiuos.

Tų triukšmų metu aš atsidūriau Sintautuos vikaru. Patekau į rinkimų valsčiaus komisiją. Rengiau aiškinimo mitingus, Sintautuos ir aplink kaimuos. Gyvas reikalas buvo – greitomis organizuoti „Ūkininkų“ ir „Moterų“ Sąjungas, jaunimo „Pavasari“. Tai tylūs geri talkininkai katalikų darbui. Kairiųjų balsų skaičiai toli atsiliko nuo krikščioniškųjų. Laiku viešas kunigo žodis daug svėrė, nes daugelis nesusigaudė, kas darosi, kas bus.

Neskaitlingas tikinčiųjų inteligentų būrelis ir kaimo žmones atlaikė nuo pražūtingos klaidos, davė valstybei susikurti. Tik, deja, nebuvo savų inteligentų, tinkamų valstybės aparatui užimti. Prisiplakė daug iš Rusijos grįžusių, bespalvių, išsigimėlių, raudonųjų.

Mitinguose žmonės girdėjo visokių niekinimų tikinčiųjų vadų, pramanytų kunigijos kaltinimų, kėlė seniai jau užmirštus, tamsesnius Bažnyčios išviršinius reiškinius. Kaime visa tai buvo nauja. Priešai tyčiomis kildė neramumų tikinčiųjų tarpe. Tokia netikinčiųjų taktika parsinešta iš Rusijos – drumst, pešdint ir žvejot.

Silpnos valios klausytojai ką suprato-nesuprato, o drabstyti purvais išmoko ir mėgo. Kilo parapijose bruzdėjimų prieš klebonus, prieš vieną kitą kunigą. Kairiųjų kerštas visais laikais tas pats – kunigus juodinti, nuo žmonių atskirt, ypač jaunimą nustatyt prieš Bažnyčią.

Nuo tos taktikos neatsiliko vėliau nė Smetona. Nors žodžiais ir prie stiklelio jis reiškė daug palankumo katalikams, bet leido šeimininkauti netikinčiųjų mažumai, daug rékaujančių, o priešingai darančių. Mūs valdžios galvos pamėgdžiojo galiūnus Musolinį, Hitlerį...

Metai slinko, vidaus kova nesiliovė, stiprėjo. Katalikų tveriamos ateitininkų, pavasarininkų organizacijos, valdžios niekinamos, persekiojamos – grūdinosi ir stiprėjo. Darbai, pasistengimai davė gerų vilčių. Gaila, kad visi tie ūgučiai buvo maži, leinučiai – skaudaus Dievo bandymo

neatlaikė, karo audra nušlavė. Skaudi ateičiai pamoka. Tokia buvo susidariusi padangė.

II. MANO BANDYMAI KLEBONAUT

1922 m. nutūpiau į Griškabūdį klebonaut. Keletas senų liaudininkų nedavė ramybės buvusiam Griškabūdy klebonui Jonui Katiliui, jis nesikentęs pametė parapiją. Mane paskyrė tik po keturių mėnesių, kada keturi siūlomi kandidatai į Griškabūdį atsisakė.

Čia prasideda pastovesnis, ilgesnis mano darbas. Rašau trumpai, kas, kaip buvo mano bandyta, kas, kaip įvairinta, kad klebono darbas būtų našesnis. Vėlesni laikai, man jau nesant, pasakys, kas sekėsi, kas nepavyko. Vėlesni klebonai ras variantų prie savo projektų-bandymų.

Griškabūdis šlapia vieta, jis ne man, džiovos kandidatui. Bet kad keturi kandidatai atsisakė (žiema jau įpusėjusi), tai nederėtų praleisti žiemos nesutvarkius parapijos statybai supirktos medžiagos. Klebonija įsamdyta kitam miestelio gale. Bažnyčios stogas kiauras, kad asloj šliuksi vanduo. Iš trobų yra tik klėtis, tvartas ir naujai klebonijai nutiestas betono pamatas. Yra užpirtos girios, nėra klebono, nieks jos neveža.

Gaunu raštus sausio pusėje ir pirmąjį šeštadienį pavakare aš jau Griškabūdy. Pirmąjį vakarą išpūdys blogas. Tą vakarą užaina vienas ūkininkas manęs pasveikinti, prie tos progos jis prasaugoja, kad nesikiščiau į politiką, neremčiau Krikščionių demokratų, nes Griškabūdžio ūkininkija, jis ir kiti didieji ūkininkai, laikosi žemdirbių partijos. Pirmą pažintis – pirmas man šūvis. Žemdirbiai pradžioj buvo stambieji ūkininkai su aiškia religine spalva, išskiriant vieną kitą jų vadų. Vėliau jie susiliejo su tautininkais, religijai indiferentais. Priėmiau pirmąjį parapijietį, kaip savo parapijietį, paaiškinu jam, kad kiekvienas kunigas gina katalikus, kas eina prieš katalikus, tokiems kunigas nepataikaus, negirs jų; kunigas ne partijoms ginti, ne su partijomis kovoti; Bažnyčios idealai – kunigo kelias ir tikslas. Atsisakyreva vienas kitu nepatenkintu.

Pirmas sekmadienis. Po paprasto pamokslu, kurio klauso visi, žmonės nesiskirsto, visų akys į sakyklą – laukia iš naujojo klebono artimesnio žodžio. Pramatydamas tą žmonių smalsumą, pasirengiau panaudoti, išdidumo kupiniems griškabūdiečiams prikepti, supeikti jų lankstumą visokiems vėjams. Kunigas Katilius, sakau, visą laiką visur parapijose garbingai dirbęs, turėjo pamesti parapiją, ne kad visa parapija būtų blo-

ga, bet kad radosi keli kreivi kurstytojai, priekabiautojai, o visa gerųjų krūva nutyli, pakluso ardytojų [valiai], rodytūsi, kad visi ir pritaria. Dėlto per keturis mėnesius aš jau penktas klebonas. Vadinas, seniau garbinga Griškabūdžio parapija pasidarė daug kam baugi ir atsisakė čia klebonaut. Parapijiečiai išvien su klebonu – darbai eina ir visiems garbė. Nėr sutarties, nėra pasisekimo. Jei aš pastebėsiu (būkit atviri), kad trečia parapijiečių dalis prieš mane – knygą po pažastimi ir pasijusit kokį rytą klebono neturį. Todėl visi išvien ir prie darbo – ryt prašau talkos į mišką, reik nupirkta medžiaga sudorot, kol keliai nepabėgę.

Pagrįstas papeikimas padarė įtakos, nors išdidiems nebuvo prie širdies. Rytą atsirado miške 40 važiuotų ir žymi medžių dalis atsidūrė kieme. Tą pačią dieną pasklido žinia, kad pats klebonas miške (buvau nuvažiavęs ir visą dieną ten maišiausi). Kitą dieną būtų dvigubai pribuvę, tik mūsų nelaimėi lentpjūvė sugedo ir reikėjo talkininkus sustabdyti.

Pirmoji savaitė davė man ir parapijai ūpo – nėra ko gąsdintis. Yra priešų, bet kur kas daugiau prietelių. Reik tik jiems vado ir vado drašos.

Antras didesnis užsimojimas neatidėliotinas – bažnyčios stogas. Po karo sunku sugaudyti skardos. Vargais negalais surasta Vokietijoje. Reik už skardą 90 000 markių. Paskelbiau, paprašiau, kad šiame reikale pagelbėtų, kas turi atliekamų kiek pinigų, paskolintų arba nurodytų, į ką būtų galima kreiptis su paskola. Vieną dieną išvažiavęs į kaimus, sugaudžiau reikiamą sumą. Skarda užpirkta ir tuo gauta. Parapijos susirinkimas nutaria pinigų dėti. Ir pradėjo tuoj man nešti. Dar viena savaitė, aš galėjau visiems skolintojams pinigų gražinti, o Velykų rytą padėkojau visiems už paramą, kitiems už greitą pinigų dėjimą. Taip kad Velykas švenčiame be skolų ir man džiugu, kad darbai mums seksis. Tų darbų daug, bet su tokiais parapijiečiais darbai – nebaugu. Visa jų eilė – bažnyčiai stogas, bažnyčios iš lauko sienos dažymas, klebonijos gyvenamas namas, ūkio trobesiai, špitolės, šventoriaus ir kapų tvora, žemės suradimas ir pagaliaus varpinė. Pokarinės ostmarkės smunka šuoliais, su darbininkais prisėjo teistis javais.

Pirmaisiais metais pasisekė kiauriausia bažnyčios dalis skarda uždengti ir, pastačius kleboniją, tiek jos įrengti, kad galėjau į vieną kamputį žiemai susikraustyti.

Katalikų priešų nepamažėjo, bet rėksniai, matydami parapijos sutartinį darbą, nedrįso parapijos sueigose išsižioti. Sueigas darydavau šventoriuje tuoj po pamokslo. Pypkoriai linkę delsti, nesiskubindavo į krūvą. Pats išeidavau į turgavietę, suvarydavau į šventorių, kad greit tartume – nutartu-

me, kas reik ir išklaustyti, kas daryta – padaryta. Visiems tai naujiena. Bet toji naujuma į gerą – užbėgdavau už akių visokiems priešų paskaloms, kad klebonas vienu moterėlių balsais nutaria ir skelbia. Reik daryt ir suprast parapijiečiams, kad jų gerai daryta. Geros valios žmonės įsiklausę sueigo-se, mokėdavo atsikirsti tiems, kurie greitai pakampėmis visur priekaištauti, patys nieko neveikdami.

Parapijinis statybai komitetas būdavo šaukiamas dažnai. Nauji projektai, nauji darbai būdavo jų nutariai, jų vardu skelbiami. Tas juos glostė ir per juos mano ryšys su parapija stiprėjo.

Taip statybos darbai kasmet slinko tolyn. Tvartai, kluonai, bulvinė, ledinė, tvoros darė klebonijos kiemą gražų.

Progai pasitaikius, nupirkta laikina špitolė su tvartais tarnams. Du kart aliejiniiais dažais nudažyta bažnyčia, aptaisyti sienų sugedimai. At-naujinti priebažnyčio paveikslai, visi bažnyčios pilioriai. Naujai perdirt-bti bokšteliai ir didžiosios kopulos viršus. Šventoriaus frontas aptvertas gelžbetonine tvora, kiti visi jo kraštai lentų tvora. Visos kapinės apjuostos lentų smaluota tvora. Padėti senai klėčiai pamatas, naujas stogas, o se-niems tvartams aukštas betono pamatas. Pastatytas prieglaudos namas su šuliniu ir tvartais. Žiburio name, pristačius trisienį, įrengta salė ir scena. Pastatytas didelis namas-špitolė su bulvine ir tvartais. Nupirktas 6 ha ūkelis priedas prie esamų daržų. Ir pagaliaus gelžbetoninė varpinė inžinieriaus Antano Bistricko²⁸ planu. Tai užbaiga didžiųjų darbų, neskaitant žymių remontų.

Per 20 metų žymesnių statybų buvo atlikta 20. Pavedęs klebonauti kun. Pr. Riaubai²⁹ (1942 m.) jam padedant, spėjau pasistatyti senatvės namelį sau, arba, man mirus, kitam kunigui, arba labdarybės, vaikų auklėtojoms-slaugintojoms seselėms.

Viskam radosi išteklių. Parapijiečių talkos vėliau atšipo, bet klebono ūkis sustiprėjo padarais ir žmonėmis tiek, kad prie mažo parapijiečio pa-rėmimo remontų-statybų darbai nesikliudė. Samdomi darbininkai buvo visada apmokami, kas sutarta ir vis dar su priedais, kad nebūtų progos skųstis. Blogai nuskamba, jei vienas kitas išsižioja, prisigaudęs prie pa-

²⁸ Inžinierius Antanas Bistrickas. Daugiau duomenų nerasta.

²⁹ Kun. Pranas Riauba (1904–1945). Mokėsi Šakių gimnazijoje, Vilkaviškio seminarijoje, 1933 m. kovo 11 d. įšventintas kunigu. Vikaravo Pakuonio, Virbalio, Sintautų, Griškabūdžio parapijose. Nuo 1942 m. dirbo Griškabūdžio parapijos klebonu. Žuvo sproguos bombai.

rapijos darbų, nuskaudintas su užmokesčiu. Kur kunigas darbus tvarko, ten tur būti riebus pelnas. Toks žmonių nusistatymas. Kaip tai bus sveika, kada ir mūs krašte susitvers amerikoniškos meisterių grupės ir viską atlikę savo priemonėmis – tik užsimokėk ir naudok.

Gerą įspūdį darė parapijiečiams, kad jie negirdėjo iš manęs nusiskundimų. Daugiau girdavausi. Tikrenybėje parinkdavau tai kalbėti, kuo galima buvo girtis, už ką parapijiečius tiko pagirti. Kun. Katilius laikėsi taktikos – nusiskųst, papeikt. Tokiems žodžiams visur žmonės jautrūs. Ko gerumu neišpeši, grūmojimais nė tiek. Pradėdamas didesnius darbus, nelaukdavau, kol susikraus reikalinga suma, leisdavau kiek tik savų, ar pas mane padėtų turėdavau. Vėliau atsiskaitydavau. Paprastai parapija, bažnyčia likdavosi man skoloj (tai tik man žinot), svarbu, kad tik darbai nesikliudytų. Visoks delsimas pabrangina darbą. Ne būtinus įrengimus stengiausi daryti savais pinigais, kad nė vienas neturėtų progos priekaištauti – klebonas poniškumų gaudo mūsų kišeniu. Net dvejas klebonijos stiklines gonkas dariau savo sąskaita, kad nepaskaitytų parapijos sunkinimu. Kartą buvau kaltinamas, kad prie virtuvės šulinį kasu, girdi, negana kieme vieno šulinio – nereikalingos vien išlaidos. Toki gandai davė man progos pasiaiškinti, kad šulinys kasamas vien mano šeimynos jėgomis, taip kad parapijos kišenių nenukentėjo nieko.

Toks parapijos išteklių rūpestingas saugojimas ir savo kišenius nepaisymas viešiams reikalams gerai atsiliepė parapijoj. Komitetas geras žinias patikrindavo, paplėsdavo kaimuose. Kunigo žodžiams buvo tai žymus plusas, parapijos sueigose nesusipratimų, priekaištų nekildavo.

Per mano rankas parapijiniams darbams išleista į 120000 litų.

Galėjau nusiskųsti tik dviem atvejais. Vienas namas, turėjęs renomą pamaldžių, skaudžiai mane prigavo. Buvo jam duota 4500 litų, kaip rankpinigiai už 6 margus, iš jo perkamus parapijai. Toks buvo projektas. Jis gi savo ūkelį slapta užrašė kitam ir projektus vėjai nupūtė, o už rankpinigius – nė dėkui, nė išgraužk, anot patarlės. Kai turėsiu – atiduosiu, girdi. Ir vienas namas daug priklumų pridarė. Tai būta atsitiktinos intrigos. Šiaip be idėjinių priešų, asmeninių priešų neturėjau. Reikale drąsiai galėjau kreiptis ir prie idėjinių priešų ir jie man kumščios, nė pikto žodžio nerodydavo. Kiek šnairavimo kildavo, kada aš parapijinės skolos, nutartos už margus pareikalaudavau iš pakliuvusių į mano rankas su metrikais, laidojimais, jungtuvėmis. Pirma parapijinė skola, o paskui kunigas tau tarnauja. Nesiteisi su parapija, nėra tau kunigo. Pirmieji dar bandė priešintis, grasinti,

bet, kad neužsipuldavau visos skolos, tik dalelės (kita dalis prie kitos bus progos) ir kad išimčių nedarydavau, dovanos nebūdavo – tai visoj parapijoje nusigarsino, kad klebonas greičiau laidos veltui, bet parapijinės skolos neatleis. Taip skolininkai ir ateidavo pasirengę teistis be derybų. Per ilgą laiką veik visi atidavinėjo su nuošimčiais, kas buvo parapijos nutarta duot.

Už margus sudėta tik 30000 litų, visi kiti reikiami pinigai sugaudyti kitais keliais.

Per 20 metų –20 pastatų. Nebūčiau tikėjęs, kad tiek reikės surinkti ir kad galėsiu surinkti. Parapija – 3000 einančių išpažinties; 13000 margų; dauguma mažžemiai ir bežemiai.

Nuo 1922 ligi 1942 m. išleista:

1. Klebonija – 20000 litų
2. Molio bulvinė – 500 litų
3. Medžio bulvinė – 500 litų
4. Ledinė lentų – 1000 litų
5. Betono ledinė – 1000 litų
6. Tvirtai – 500 litų
7. Malkinė – 500 litų
8. Kluonas – 1000 litų
9. Laikinoji špitolė (sudegė) – 7000 litų
10. Laikinieji tvartai – 1000 litų
11. Seneliams prieglauda – 6000 litų
12. Prieglaudos tvartai – 2000 litų
13. Žiburio name salė – 2000 litų
14. Špitolė – 20000 litų
15. Špitolės betono tvartai – 2000 litų
16. Špitolės bulvinė medinė – 1000 litų
17. Švedynėje gyvenamas namas – 1000 litų
18. Varpinė gelžbetono – 18000 litų
19. Senatvės namelis } – 10000 litų
20. Tvirtukas, malkinė }

Viso 95

1. Šventoriaus tvora – 6000 litų
2. Kapų tvora – 3000 litų
3. Bažnyčios iš lauko dažymas, bokštelių taisymas – 3000 litų
4. Bažnyčios viduje piliorių dažymas – 1000 litų
5. Trotuarai – 3000 litų

6. Stogai, pamatai – 2000 litų
 7. Švedynė pirktą už 22000, likvidavus nereikalingą inventorių atsėjo – 13000 litų.

Viso 28000

Iš viso 123000 litų.

Žymesni aukotojai:

1. Kun. Kuras³⁰(Amerikos) – 6000 lt.
2. Maldos Apašt[alavimas] – 2900 lt.
3. Gyv[ojo] Rožančiaus – 1800 lt.
4. Pavasario kuopa šventoriui – 800 lt.

Iš viso 11500

Tinkami bažnyčios, klebonijos tarnai visur daug prisideda prie klebono vienybės su parapija. Jie pirmi klebono tarpininkai, jie arba pataiso, arba pataršo klebono ryšius su parapija.

Tuo žvilgsniu man pasisekė.

a) Zakristijonas, vargonininkas prisijėjo keisti. Naujai priimtieji atitiko savo vietai – rimtumu, tvarkingumu juodu pelnė visų pagarbos, palankumo.

b) Šeimnininkė rimta, darbšti, rūpestinga ir gera ekonomė labai tiko prie tiek statybų, remontų ir visokių parapijos reikalų. Jis savo taktu su gerų norų moterimis, su užėinančiais interesantais, svečiais darė gerą klebonijai renomą, išlaikė klebonijos, kaip klebonijos gerą toną. Moterų organizacijų valdybose ji nedalyvavo, bet buvo gera jų patarėja. (Moterų pasauly pirmos vietos paprastai sukelia kiek pavydo, šnairavimo, eilinė gi narė, neišsiskirianti iš kitų, daugiau gali nuveikti). Taip klebonijoje bresdavo ir realizuodavosi geri moterėlių sumanymai. Klebonija nejutoms darėsi veikimo centreliu, paskatinančiu į gerą, išlyginančiu pasitaikančius narių tarpe nesklandumus.

Ši aplinkuma su geromis savybėmis padėjo parapijos darbams vystytis ir kliudė bedievių gandams plisti. Taip noriai jie visur plepa nesąmonių apie kunigų rūmus, žmonių išnaudojimą...

Visi tarnavom visuomenei – ką čia kam prilipinsi?!

Kanauninkui Marmui klebonaujant, trijų kanauninkų Marmų (kilę iš Griškabūdžio parapijos) nupirkti trys dideli varpai kabojo žemai ant

³⁰ Kun. Jonas Kūras (1864–1937). Marijampolės gimnazijoje baigė keturias klases. Į Seinų kunigų seminariją įstojo 1881 m. Kunigu išventintas 1887 m. spalio 9 d. 1887–1892 m. buvo Raigardo parapijos vikaras, 1892–1894 m. – Vygrių parapijos vikaras. Po to išvyko į JAV.

medinių ramsčių. Brolių Marmų buvo projektas – medinis bažnyčios pryšakys pakeisti mūro priebažnyčiu ir ten sukelti visi varpai. Sumanymas nepavyko. Ne geru laiku pradėtas.

Šio šimtmečio pradžia ir ano pabaiga buvo mūs krašte katalikiškos sąmonės mėginimas-egzaminas. Mokslus einančių daugėjo kaimuose, o su jais plito tėvų pastogėse prūsieniai laikraščiai. Ne visi sugebėjo išskirti, kurie lapai tinka katalikui, kurie ne. Nejutomis, nenoromis kaimiečiai užsikrėtė atšalimu, abejingumu viskam, kas dvasios. Pajuokti pamaldumas, riebiais anekdotais prajuokinti publika, o jau šis tas uždrėbti kunigui – buvo tai sukultūrėjusio, pažangesnio pirmeivio (kaip sakydavo) žymė.

Kanauninkų Marmų varpinės projektas reikėjo praveisti per parapijos susirinkimą. Be parapijos nutarimo nėra ministerijos leidimo, o be to nepradėsi darbo. Parapijos susirinkimas Marmų dovaną atmetė. Mat čia rinktis gali, kas nori ir kalbėti, ką nori. Jei jaunesnieji kunigai būtų iš anksto parengę kelis sumanymo šalininkų réksnius ir patys būtų pasirengę dalyką suprantamai išaiškinti – gal būtų krypę kitaip.

Įnešus susirinkime projektą, įsispraudė kalbėti tie, kurie jau pratę viską aukštyn kojomis versti. Čia gi proga gera. Iš kilo ant liežuvio „klebonijų skarbai“, kunigų giminės su tūkstantinėmis dalimis-kraičiais, poniški prigavimai... Nutarsi, pasirašysi, o paskui su pastotėmis užguls, gerumu neklaus. Vienas amerikono kunigo dėdė šūktelėjo: varpus vežkitės į savo koloniją, mums užteks senų varpų (buvo trys nedideli varpai – per karą sudegė). Klebono Marmos buvo čia jau kaime 72 margų nuosavas ūkelis.

Triukšmas didėjo, susirinkimas baigėsi mitingu ir triukšmingai išsiskirstė.

Varpai liko kaboti ant ramsčių ilgiems metams. Per Did[įjį] Karą vokiečiai du varpu atėmė, išsivežė, liko didžiausias 43 pūdų varpas Juozapo vardu.

Varpinė išdygo tik 1934 metais ir ten įkeltas Marmos dovaninis. Visų buvo manyta, kad tas varpas, pakeltas į 20 metrų nuo žemės, dvigubai bus garsesnis. Balsas negaudė kaip tikėtasi. Dėl ko? Reiktų akustikos žinovo. Gal būt dėl to, kad varpinės lubos, t. y. varpo apatinė atrama nuo varpo 8 metrai. Tarpas per didelis. Varpo balso virpėjimas per staigiai puola žemyn ir pažeme dingsta. Apačios atrama (atsieit varpo grindys) reiktų pakelti ligi dviejų metrų nuo varpo, balsas, atsimušęs į atramą, sklistų aukštai į šonus ir plauktų toli be kliūčių.

Varpinę puošia iš trijų šonų statulos. Šv. Teresėlės – lieta iš cemento menininko Aleksandravičiaus³¹. Liurdo statula – šv. Kazimiero draugijos gargabenta iš Prancūzijos. Šv. Jono Boskos grupė – lieta iš cemento Sintautų savamokslio Dipkiaus (Dipkevičiaus)³². Ir ši pastaroji daugumos vertinama geriausiai nusisekusi, tik nepatvari.

III. PINIGINIAI PARAPIJOS REIKALAI IŠ DALIES TIESĖ KELIĄ DVASIOS DARBAMS.

Parapijiečiai matydami kasmet šį tą naujo pasirodant, tikėjosi šio to naujo ir pačioje bažnyčioje. Taip, reikėjo ir sielų laukas parenti.

1. 1924 m. tėvas Kazimieras³³ kapuciniškoj rudinėje vedė 5 dienų misijas. Žmonės nebuvo lig šiol matę barzdoto vienuolio, rinkosi iš platesnės apylinkės. Jo garsus, tiesus žodis buvo geras botagas apsileidėliams ir tėviškas geros valios žmonių paglostymas. Vėliau kasmet rekolekcijos. 1932 ir 1944 m. misijos.

Septynerius metus tęsiau katechetinius pamokslus. Dvejus metus ėjo homilijos. Po kelerių metų pertraukos vėl katechetiniai.

2. Visų Šventų ir Vėlinių dieną skirdavau pamaldas už gyvus ir mirusius klebonijos ir bažnyčios geradarius. Visą Vėlinių oktava vakarais Šv. Sakramento adoracija, su mąstymu apie mirtį ir giesmele už mirusius. Po keletos metų panaikinau, o daugiau įvairumo Visų Šventų dieną vakarą.

3. Didįjį Penktadienį po dienos pamaldų – Kryžiaus Kelias su didesne šviesa, kunigui vedant iš sakyklos. Kasmet šis tas įvairinama.

4. Gyvojo Rožančiaus pulkeliai (jų buvo per 70) išskirstyti keturioms gegužės savaitėms lygiomis ir pulkeliu, nariai paskirtos savaitės bet kurią dieną privalėjo ateiti į gegužines pamaldas ir priimti Šv. Komuniją tų metų skirta intencija. Šia proga padaugėjo šiokiadienių Mišių klausytojų ir išpažinčių.

Manau, kaime kur kas geriau pratinti žmones prie Mišių gegužinių. Proga, kad ir kitu metų tarpu noriau rytais lankyti bažnyčią.

³¹ Antanas Aleksandravičius (1885–1970), skulptorius.

³² Iš tikrųjų Juozo Dabkevičiaus.

³³ Kun. Jonas, vienuolinis vardas Kazimieras Kuderkevičius (Kudirka) (1871–1941), kapucinas.

Gegužinės – prie šv. Marijos altoriaus tuoj po pirmųjų šv. Mišių. Kasmet kita pabaigos giesmelė. Ta proga išmoko daugiau giesmelių bendrai giedoti. Keletą metų giedota „Marija, gražiausia Panele“. Maršo tempo melodija lengvai prigijo, išdalinus kelis tūkstančius paveikslėlių su giesmės tekstu, įstrigo ji visiems į galvas

Panašiai praplatinta paveikslėliais ir giedama birželio sekmadieniais „Yra širdis tokia“. Bandyta ir birželio šiokiadieniais giedoti – nepavyko. Du mėnesiai pagret – per daug, per sunku namams.

5. Pritaikant dekanų 1928 m. nutarimą – buvo palikti Griškabūdy, kaip vidutinėje parapijoje, tik trys iškilmingi su kaimynų kunigų talka atlaidai. Kiti du likosi švęsti savėje. Šv. Agotos atlaidai visai išnyko.

Įvesta liepos vieną sekmadienį visų kat[alikiškų] organizacijų bendra šventė. Pavasarininkai, moters, vyrai, blaivininkai, brolių nariai turėdavo savo atskiras kuklesnes šventes. Šv. Cecilijos dieną ar sekmadienį – buvo giesmininkų šventė – Mišios, bendra Komunija ir užkandys klebonijoj. Be to Velykų, Sekminių proga – giesmininkų pramogėlė klebonijoj.

Vaikų-piemenėlių viena diena. Po Mišių, Komunijos visiems vaikams bendra arbatėlė su bandelėmis. Čia tilpdavo ir prie angelaičių neprisidėję. Graži proga suartinti vaikus turtingesnius su vargingiau gyvenančiais. Gražus šūkis „piemenėlių šventė“ visiems vaikams prie šv. Komunijos einantiems. Susirinkdavo per 200. Šioji diena gerą vardą pelnė parapijoj. Mielai joje dalyvaudavo ir turtingesniųjų vaikai. Senovės šiurkštus „piemens“ vardas išdilo, sušvelnėjo. Turbūt analogiškas Betlėjaus „piemenėlis“ pridengė buvusį šiurkštumą.

Advento sekmadieniai suskirstyti – vienas moterų, kitas mergaičių, dar kitas vyrų – jų rarotai, jų giesmės, jiems pamokslas. Šis suskirstymas, pasirodo, atitiko žmonių norui. Kiekvienas stengėsi savo sekmadienį palaikyti. Išpažinčių būdavo daug – kilo savo rūšies graži agitacija ir tarp savęs lenktynės, kurių daugiau.

6. Procesijoms pajairinti įsigyta eilė vėliavų. Mergaičių dvi, moterų viena, tretininkų viena – visos su uniformuotomis palydovėmis prie raiškčių ir uniformuotos trijų altorėlių nešikės mergaitės. Vyrų – Jėzaus Širdies vėliava su 4 palydovais ir Gyvojo Rožančiaus su 4 palydovais; vaikų vėliava su 8 palydovais; metalinis spindulys; Jėzaus Vardo insignijos su 4 palydovais; keturios paprastos vėliavos vyrų nešamos ir prie kryžiaus dvi vaikų vėliavėlės megztos. Visi vyrai kamžuoti. Vyrai ir vaikai su kamžomis stelbdavo uniformuotų mergaičių skaičių.

7. 1933 m. surengtas visos parapijos ir apylinkės vyrų eucharistinis kongresas. Vyrų pilna bažnyčia, prie Dievo stalo visi ir procesija su Švenčiausiu miestelio aikštėje. Gražus buvo akstinas vyrų tarpe katalikiškai jiems pasirodyti.

8. 1937 ir 1938 m. buvo pabandyta „bažnytinės joninės“ rengti, imituojant Liurdo naktines procesijas. Buvo taip daroma. Betemstant iliuminuojama šventorius, bažnyčia. Eisena iš bažnyčios prie Liurdo koplyčios, čia atgiedama Litanija šv. Marijos, klebono žodis ir procesija visų su žvakėmis apie bažnyčią, giedant griškabūdiečiams priprastą „Marija gražiausia Panele“. Prie bažnyčios durų kunigo svečio pamokslas, jį baigus, visų giedama „Tikiu į Dievą Tėvą“. Grįžus į bažnyčią, be pertraukos giesmės, litanijos, skaitymai, choro gražesni dalykėliai, svečio pamokslas. Tam tikras bažnytinis koncertas. Pagaliau bešvintant šv. Mišios ir paskutinis pamokslas, visų šv. Komunija ir namo. Tą dieną suma skaityta, kad naktį namus saugoję neliktų be Mišių.

Nepaprastos iškilmės su nauja apystova darė didelės įtakos. Žmonės davė „šventos nakties“ vardą, aš skelbiau kaip „bažnytinės joninės“, nes maždaug tuo laiku taikoma, kada trumpiausia naktis. Maniau po dviejų-trejų metų pakartoti. Kasmet daryti negera – apsiprastų, be to kaime gali kairysis jaunimas vasaros naktį visokių išsišokimų sugalvoti, gal kai kam virsti joninėmis pakrūmėje. Velykų naktį reta kurioj bažnyčioje nepridaro niekų.

Buvau kur tai skaitęs, kad Indijos kokia tai tautelė labai muzikali. Ten misionieriai pabandė misijas vesti giesmėmis. Pavyko. Pamaldose didesnė įvairiųjų paprastai žmonėms daro gražios įtakos. Žodis sujungtas su giesme, muzika, kitokioj aplinkumoj – ryškesnis, gyvesnis.

Mūsų „bažnytinės joninės“ pakėlė žmonių dvasią ilgam, nelyginant rekolekcijos. Rekolekcijų vardas pradeda nevilioti. Ar ne laikas būtų jų vardas keisti ir jas pravesti visaip kitaip. Tokia mintis man kilo po dviejų pasisekusių „joninių“.

1938 m. padaryta iškilinga visų katalikiškų organizacijų šventė su bažnytine dalimi ir aikštėje su prakalbomis, pažadais. Kaip koks katalikiškas parapijos kongresėlis.

8. Vieną žiemą bandyta trijų dienų uždaros rekolekcijos pravesti. Suorganizuota butai nakvynės. Buvo mergaičių į 30.

Kitą žiemą tokios jau daryta vaikinams. Panaudota ne mokslo metu Barzdų ruošos mokykla, bendrabutis. Vyrų 20.

Dar vieną žiemą moterims – pusiau uždaros.

Bandymas parodė, kad uždaros rekolekcijos ir kaime galima, tik reik tam kiek pasirengt.

9. Prasidėjus nuo Smetonos laikų katalikiškųjų organizacijų valdiškam spaudimui, per kelerius metus darydavau po pamokslų katalikiškų svarbesnių žinių pranešimą, kas, kur, už ką katalikai nukentėjo. Tokia kronika iš laikraščių buvo naudinga. Naudojau progą, kol galima, katalikiškam, pilietiškam susipratimui kelti, kad užėjus sunkesniam režimui, parapijiečiai jaustųsi atsakomingsais, gyvais katalikais.

Netikintiems, tautininkams tai buvo grasu ir jie iškėlė bylas man ir vikarui³⁴. Remiantis konkordato straipsniais, abu užprotestavę teisėjui, atsisakėva dalyvauti byloj. Teisėjas, prokuroro vedamas, nubaudė mane 500 litų, vikarą 1000 litų. Apeliacijoje Naumiesčio apygardos teismas mano bausmę nubraukė, vikarui per pusę numušė, arba naminio arešto savaitė. Keistas supuolimas. 1897 m. tam pačiam Naumiesčio name caro teismas teisė mano tėvelį ir mėnesiui uždarė į kalėjimą už žandarų viršininko Vonsiackio rastą Santakuos Vaičiaiū name lietuvišką kalendorių (spauda uždrausta, nors tėvelis nemokėjo nė skaityt, nė rašyt – kaltas). Po 30 metų aš teisiamas tam pačiam name lietuvių teismo už lietuviškus katalikiškus pamokslus. Šią skaudžią keistenybę buvau pasiryžęs byloj iškelti, bet advokatas nugynė, kad neerzinčiau kunigams ir katalikams nepalankius teisėjus, prokuroro. Man gaila, kad advokato paklausiau. Tikrai, tai karti tikrenybė tiems, kurie tiek prikentėjome nuo rusų priespaudos. Netikinčiųjų rankose valdžia greit virsta despotizmu ir kreivu tautišku.

Dėl valdžios pareigūnų užsikirtimo ir jų krikščioniškos sąžinės atbukimo buvo jų taikomi keisti, įkirus varžymai. Valdžios spaudimas daug kliudė Kat[aliku] Akcijai, demoralizavo organizacijos narius, sunkino palaikyt nariuose drausmę. Iš kunigijos viršūniū nesimatė vienos griežtos katalikiškos linijos, todėl kataliku priešai drąsiau narpliojo ir skaudino kat[aliku] veikėjus. Reikėjo slapstyti, veikti pakampėmis.

Vieną liepos bet kurią dieną būdavo Griškabūdžio bažnyčioj, klebonijoj platesnės apylinkės ateitininkų slapta šventė su pamaldomis, paskaitomis, pasitarimais ir bendru klebonijoj užkandžiu. Toji diena jungė besimokantį jaunimą su parapijos akcija, jie jautėsi reikalingi esą kat[aliku]

³⁴ Byla vyko 1931 m. Kartu su klebonu Juozu Vaičiaiū buvo teisiamas vikaras Simonas Barčaitis. Žr.: Šaltinis, 1931, Nr. 10, p. 130; Nr. 20, p. 275.

veikimui. Tai buvo savo rūšies tėviška užuojauta kat[alikių] jaunimui, valdžios ujamam ir skandinamam. Ne vienas tų arbatėlių dalyvis po keletos metų mielai prisimindavo tas dienuotes ir reikšdavo dėkingumą, atsilankydami prie progos pas senąjį kleboną. Dėkingas buvo jiems ir klebonas. Jie daug gyvumo įnešdavo rengiant organizacijų šventes, gerai nustatydavo savo brolius, seseris, gimines, – tai gerieji kunigo talkininkai parapijos darbe. Verta su tokiais ir pasimelst ir pajuokaut už stalo prie giros ir geresnio užkandžio.

10. „Žiburio“ draugija gražiai veikusi prieš Did[įjį] Karą ir per karą, po karo užleidžia vietą „Pavasariui“, „Kat[alikių] Moterų“, „Blaivybės“, „Angelo Sargo“ draugijoms. „Žiburio“ vardą palaiko tik nejudamas „Žiburio“ turtas-namas su dviem krautuvėm, salė ir prieglaudos namas su išlaikomais 8–10 senelių.

Griškabūdžio „Pavasaris“ tai „Žiburio“ draugijos spiečius. Iš pradžių jis ir „Žiburio“ vardą nešiojo ir kaip „Žiburio“ jaunimo sekcija darė susirinkimus, rengė pramogėles. Didžiojo Karo vokiečių okupacija nekentė lietuvių organizacijų. „Žiburio“ draugiją toleravo, kaip nuo seniau įsigyvenusią švietimo draugiją.

Vokiečiams išsinešdinus, pavasarininkai stojo ant savų kojų. „Pavasaris“ Griškabūdy, kaip ir kitose parapijose, buvo tvirčiausias jaunimo lietuviškai-katalikiško judėjimo centrelis. Griškabūdžio skyrius nemaža savanorių būrį išleido į frontą, mergaitės tvarkė rinkliavas, dovanas kovojančiam jaunimui (valgomų daiktų, baltinių, kojinių, pirštinių, tabako, pinigų, knygų).

Tautinės, bažnytinės šventės neapsieidavo be pavasarininkų. Ramiems laikams atėjus Griškabūdžio Pavasario skyrius išaugo, subrendo. Pirmi bandė pravesti pramogas su dienos šviesa. Ilgą laiką atlaikė moderuodami pasilinksminimus lig vakaro 9–10 val. „Pavasario“ Centras žiūrėjo į vidunakčių pramogas pro pirštus, skyrių neragino prie kuklesnių pasilinksminimų, dėl to Griškabūdžio skyriui tekdavo nuolatos nesmagumų nuo savo laisvesnių narių ir nuo kaimyninių skyrių, kurie nesitenkindavo vidunakčiu, sekė miestus, ligi švintant.

„Pavasaris“ parapijos gyvenime daug gera lėmė, buvo geras pradas katalikų šeimoms. Daug buvo visur daroma ir klaidų, trūko organizuotos įtakos iš „Pavasario“ Centro, iš „Pavasario“ vadų. Veikimas praskydo, nuslydo į bereikšmį pasirodymą, pasigyrimą, išsiskyrimą. Ne laiku posėdžiai, per ilgi susirinkimai, per dažni pasilinksminimai taršė „Pavasario“,

kaip katalikiškos organizacijos vardą, įnešė į šeimas tarp tėvų-vaikų kar-
taus priklimo. Žodžiu, daug gera, daug negera.

Griškabūdžio „Pavasaris“ be paprastų švenčių, kongresėlių, ekskursijų
suorganizavo:

- savo dūdų orkestrą (1000 litų)
- šventoriaus vienos fronto pusės gelžbetonio tvorą (300 lt)
- Vytauto Didžiojo 500 metinėms paminėti
- Šukėtų kaime medinę koplyčią (400 lt) Lietuvos krikščionybės jubi-
liejui paminėti (1938 m.)

Sumanymas iškasti Griškabūdžio aikštėje šulinys-paminklas visų pa-
rapijos Jonų vardu su šv. Jono Krikštytojo statula – neįvyko. Geri jaunimo
norai likosi ateičiai.

Pavasarininkų auka šventoriui buvo žadėta pažymėti vartų stulpą, kad
bus fronto vartai naujai daromi. Vartų nespėta remontuoti ir aukos užrašas
liko tik popierių. Turėjo būt:

Vytauto Didžiojo
500 metų jubiliejui paminėti
1430–1930
L.K.J.S. „Pavasario“
Griškabūdžio skyriaus auka

10^b. Kaip įsprausti į parapijos darbų ratą „Krikščioniškojo Mokslo Bro-
lija“, kvaršino man galvą. Katalikiškojo švietimo-auklėjimo darbą dirbo
esamos kat[alikiškos] draugijos, brolijos. Jų tiek, kad tik turėk tiek galvų ir
rankų. Mūs užsienių mėgėjai reikalauja, kad pas mus kaimuos tuoj veiktų
„Krikščioniškojo Mokslo Brolija“, kaip Belgijoj ar kitur, kur kaimuos ne-
trūksta mokytojų galvų.

Tai bėdai užkišti, radau išeitį – parapija sudės vienam klierikui stipen-
diją. Suradau 20 apsiimančių duoti po 100 litų (t. y. per 5 metus po 20 litų).
Susidaro kasmet po 400 lt. Siunčiu seminarijos rektoriui, kad sunaudotų,
kam reikalingiausia parama. Atsispausdinau kvitarą su gražia Krikščioniš-
kojo Mokslo Brolijos padėka nariui. Pavyko geriau, neg tikėjausi Reikalas
remti krikščionišką mokslą populiarėjo. Kitam penkmečiui rasti kitą
dvidešimt būt eję dar lengviau. Seminarija žmonių idealizuojama, tad
lengviau jai aukų gauti. Per 2 ar 3 penkmečius žmonės priprastų remti
kiekvieną kat[alikiškojo] mokslo skleidėją po kaimus. Taip atsirastų šalti-
nis kaimo veikėjams apmokėti.

Antrojo penkmečio neprisiėjo pradėti – karas pakrikdė. Pinigų rinkimas, brolijos kvitaras – Sibiru kvepia. Pati mintis sveika. Aplinkybėms pakitėjus, reiktų kas tokio realizuoti, ne tiek dėl pinigų, kiek dėl pripratimo žmonių kat[alikiškui] mokslui vertinti.

11. Šukėtų pavasarininkai suskato pastatyti savo apylinkėje koplyčia-paminklą 550 metų Lietuvos krikšto. Juo labiau, kad Šukėtams toloka į bažnyčią. Vaikų gražų sumanymą tėvai parėmė. Ir 1938 m. Šukėtuose medinė koplyčia baigta, pusiau slapta pašventinta šv. Jono Bosko vardu (slapta – valdžia būt visokių formalumų reikalavusi).

1939 m. Griškabūdžio bažnyčioje pašventintas didelis šv. Jono Bosko paveikslas ir vyrų nešte nuneštas į Šukėtų koplyčią su tam tyčia iškilmėmis. Būtent vieną vasaros sekmadienį Griškabūdžio bažnyčioj tik anks-ti pamaldos. Po šv. Mišių pašventinamas šv. Bosko paveikslas. Maldos Apaštalavimo ir Blaivybės vyrai tajį paveikslą prisitaisę ant kartelių, kaip vėliavą, neša į Šukėtus (8 kilom[etrai] kelio). Procesiją veda kun. Žilinskas³⁵. Pakelėje sustojimo vietose sako jis pamokslus. Beeinant prisideda vis daugiau maldininkų, taip kad arti Šukėtų susidarė didelė minia. Paveikslas iškilmingai įkeliamas į altorių. Šv. Mišios, pamokslas. Savotiški atleidai. Po pamaldų pavasarininkų po medžiais iškilmingas susirinkimas-mitingas su tėvais ir svečiais. Kalbos, pasigėrėjimas atliktais darbais, nepaisant tautinės valdžios šnairavimų, kandžiojimų. Viskas glaudžiai rišo vaikus ir tėvus.

12. Bandyta kelis metus rengti kaimuose pamaldos prie pakelės kryžių, ar kaimo kapuos. Litanija, giesmė, pamokslas. Išeidavo gražus sekmadienio pavasaris. Urvinių, Vyšpinių, Antabūdžio dugne nepavykdavo. Čia veikė netikėlių agentai, jie žmones atbaidydavo nuo visa kas tik su bažnyčia, su kunigu, dauguma darėsi nejautrūs tam, kas katalikiška. Iš to krašto labai mažai į bažnyčią ateidavo, daug be velykinės apsieidavo, nors šiaip

³⁵ Kun. Albinas Žilinskas (1892–1968). 1920 m. įstojo į Seinų vyskupijos seminariją Zypliuose, o baigė Gižuose. Kunigu įšventintas 1924 m. spalio 26 d. Paskirtas Griškabūdžio vikaru, 1927 m. – Marijampolės vikaru, 1928–1935 m. buvo Aukštadvario Šv. Domininko bažnyčios rektorius ir mergaičių žemės ūkio mokyklos kapelionas, 1935–1939 m. studijavo teologiją *Angelicum* universitete Romoje. Grįžęs į Lietuvą paskirtas Griškabūdžio vikaru, nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. – Alytaus gimnazijos kapelionas. 1949 m. už antisovietinę agitaciją nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. Nuo 1955 m. – Pajevonio altaristas, nuo 1956 m. balandžio mėn. – Patilčių klebonas, nuo gruodžio mėn. – Rumbonių altaristas, nuo 1957 m. lapkričio mėn. iki mirties – Rumbonių parapijos klebonas.

bedieviško atkaklumo nerodydavo. Kairioji spauda ir raudonesnieji iš čia inteligentai savo raugo paliko. Užšėliai darėsi madoj.

13. Maniau pajvairinti Did[įjį] Penktadienį – po bažnytinių pamaldų sugiedoti pasiją lietuvišku tekstu. Bet Kurija neleido. Vėliau graudinausi, Kurijos klausėsis. Pamaldų priedai juk tai ne liturgijos dalis, Bažnyčios mintis, kad visoki priedai būtų žmonių kalba giedama, kalbama. Šv. Rašto populiarinimas ar skaitant, ar giedant negal būt bloga. Čia Kurija klydo. Ateity reikėtų įvesti pasijos giedojimas, pritaikant kai kur tarpuose visai bažnyčiai išsilieti giesmele-aktu, tam tyčia parinktu. Kuomi geresni, taip prigiję, Graudūs verksmai?

14. Po pamokslų skelbdavau įvairią intenciją bendrai maldai, kad atkreipus visų mintį į skaudesnius Bažnyčios įvykius. Sveika Marija, šv. Marijos, šv. Juozapo, Jėzaus Širdies litanija, Dievas mūsų prieglauda, Palaimintas Dievas, Iš gilybės – arba kalbama, arba giedama.

Vieną kartą pabandžiau Kalėdų dieną pritaikinti, kaip pamokslą, giesmę „Sveikas Jėzau gimusis“. Privedęs mintį prie pirmojo posmo, užgiedojau, kaip kad sveikindamas, „Sveikas Jėzau“, giesmininkai painformuoti pagavo ir sugaudė visa bažnyčia, gyvai suprasdami ką tąja giesme sveikina. Taip mintį paplėtojus privedžiau prie antro posmo, vėl visi giedojome „Kanklėmis kankliuosime“. Taip ir su trečiu posmu. Giesmukę išmoko visi ir kalėdiniu laiku paraginti visi giedojo ją bažnyčioje ir parėję namo. Panašiai Velykų rytą pamokslų užbaiga buvo visos bažnyčios giesmelė „Linksma diena mums prašvito“.

Pamokslai, įvairinami turiniu, forma ir priedais, savo darė. Iš bažnyčios išeidavo neklaususių pamokslų labai maža saujelė (50–100 iš 1000–2000).

15. Buvo susidariusi į 100 vyrų blaivininkų kuopa ir kelerius metus laikėsi. Nepaisant raginimų, susirinkimų, švenčių, sakomų tam tyčia pamokslų, blaivybės idėja neplito. Gal, kad nematė akcijos iš gretimų parapijų. Susidurdami su giminėmis iš kitų parapijų asimiliavos su visais geriančiųjų papročiais.

Taip pat jaunimo ir vedusiųjų padorumas gret su viso krašto puolimu smuko ir Griškabūdy. Vieni metai (1938) gimimų, mirimų skaičius lygus (po 62). Daug metų gimimai ką tik prašokdavo mirimus. Po Did[įjo] Karo moralinis pakrikimas nesustabdomai plito visoje Lietuvoje. Šakių apskritis – labiau puolusiųjų eilėje. Čia veikė dalinai Prūsų artuma ir skaitlingas evangelikų įsimaišymas. Kasmet po kelis syk puldavau netikusį

mergaičių, vaikų nuoginimą, nepriimdavau prie procesijos su trumpais sijonėliais, bardavau prie kiekvienos progos motinas, nepaisančias tvirkinančios mados, neklausančias vyskupų rašto apie krikščionišką padarumo supratimą. Nieko negelbėjo. *Pop svojo, čiort svojo*, anot rusų priežodžio. Kad ir be galvos, tik ne iš mados. Motinos sekė miestų pusnuoges.

Nebuvo bendro visos kunigijos akcijos prieš nepadorų rodymąsi. Vyskupų raštas ir liko tam sykiui raštu, tuoj užmirštu. Dar daugiau blogos įtakos darė gimnazijos ir panašių mokyklų mokytojos; mokytojų žmonos lenktyniavo su mokinėmis, kuri nuogesnė pasirodys. Pro pirštus žiūrėjo ir nekovojo nė „Pavasario“, nė ateitininkų vadai ir negražiąja nuogumą matą toleravo. Kūno kultas, sporto manija netvarkoma galutinai pakirto padarumo jausmą, blogai atsiliopė gyvenime, ardė šeimas, tas paskutines padarumo tvirtoves.

Kaune apmokomos moksleivės mergaitės pozuodavo Jievos kostiumu menininkams, tiems paišant nuogus moterų biustus. Šakių gimnazisčių tarpe buvo atsitikimų, kad nuogumų garbintojos tokiomis savo fotografijomis dalindavosi. Daug važinėję sakydavo, kad Paryžiuje, Maskvoje jaunimas kuklesnis apdaru, elgesiu, neg Kaune. Kaimas nesulaikomai seka išvirš ir viduj miestų purvus. Mūsų miestai, miesteliai ligi šio karo buvo žydiški. Toji tauta prieškrikščioniškoji daug negero sėjo mūs katalikų tarpe.

16. Naumiesčio teisėjas p. Grikiėtis³⁶ protarpiais atvažiuodavo bylų spręsti į Griškabūdį. Jis kartą sako, kad paskesniu laiku pamažėjo bylų Griškabūdy. Kaip tai? Kaip manot dėl ko? Jis atsakė – pamokslai paveikė, jis jų klausydavos, kada tik būdavo Griškabūdy, žmonių supratimui pritaikyti žodžiai veikė.

Vienintelė paguoda, kad nors šis tas liko iš mano pastangų. Gaila, kad ir tas neilgam.

Ištvirkimas, girtavimas slinko plačiu latakų ir apėmė visus kaimus, karo sūkuriui supurčius. Nesantaika, vienas kito kandžiojimai, kerštaviškai, nepaisant kur yra priekabės ir kur jos nė šešėlio nėra, išbujojo, rodos, laukinių krašte. Relingumas katalikiškas nusistatymas prie pirmos bėdos dingo, prie pirmo pagrasinimo ir daug šeimų dingo. Karo vėsus, pokarinis režimas suardė, išgriovė silpnas dvasios sienas. Buvo gera, kol gera aplinka tvarkė, prilaike vadžias. Dauguma, pasirodė neužgrūdintais, neparengtais kovai su nuožmia bedievybe.

³⁶ Daugiau duomenų nerasta.

IV. TAIP IR KYLA MINTIS KALTINTOJA, AR NEVERTĖJO
TUOS LITŲ TŪKSTANČIUS KITOKIAI STATYBAI
SUNAUDOTI?! KAD KOKS PRANAŠAS-GERADARYS BŪTŲ
ATPALAIDAVĘS KLEBONUS ANKSČIAU NUO PARAPIJINIŲ
STATYBŲ IR VARGO!

Sakysim, sumobilizavus tūkstančius litų, būtų atspausdinta pigių brošiūrų ir pusdykiai jomis užversta visų kaimiečių lentynas, arba būtų parapijos fondu atpiginta gaunamieji laikraščiai. Būtų pasamdyta civiliai kalbėtojai ir jie paleista vasaros metu po kaimo krivules arba po kilnojamas kaimo oratorijas. Šv. Jonas Bosko šimtu metų buvo pramatęs šį reikalą ir užvedęs.

Kas nedavė daryt ekskursijų autobusais, talpinant visų luomų geresnių norų žmones, ne butinai į šventas vietas, bet su šventais palydovais?!

1938 m. Sekminių antrąją dieną buvome susirengę iš Griškabūdžio keturiais autobusais ekskursiją Šiluvą, Tytuvėnus, Raseinius, Vytėnus. Laisvai nekliudomai kitų ir kitų nekliudant, šeimyniškai pasikalbant, katalikiškai pasimeldžiant – graži parapijinė pramogėlė dvasiai pakelt. Ji gražesnė, neg amerikiečių bizniški piknikai su bonkomis, su kortomis. Tokios dviejų-vienos dienos atostogos artino dalyvius tarp savęs, kėlė visų dvasią, o kunigo žodžiams daugiau* svarbos teikė.

Ar nebūt buvę geriau – rengti, kad ir dar tiek būt atsėję, gerų filmų, dar geresnių filmininkų, kurie būtų kaimuose švaistęsi su katalikiško gyvenimo pavyzdžiais (kat[aliku] didvyrių didvyriškų kovų paveikslais) dar su karštesnėmis kalbomis, kaitinančiomis kovai su savo ištižimu, lepumu, į bedievybę vedančiu ponišku atšalimu.

Dabar matant visur tik griuvėsius ir kūno ir dvasios griuvėsius, nesulaikomai ašara spraudžiasi, skaudus liūdesys lydi mus senus į kapus, o jauniems baisi ateitis prieš akis.

„Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus departus est eam“, t. y. mūsų sielų vynuogyną (*Ps* 79).

*Lapo paraštėje parašyta: „Mes statome bažnyčias, mokyklas, vienuolynus ir prieglaudą, bet nepagalvojame, kaip lengvai priešas gali paglemžti šitas mūsų dvasios kultūros tvirtoves, jei mes jų neapvesime saugiu spaudos ir krikščioniškos propagandos mūru“. A. Bangha (Tiesos kelias, 1940).

Kita vertus, kiekvienas šimtmetis turi savo skirtingas bėdas, skirtingi vėjai pučia, drasko. Bažnyčia tiems vėjams nepasiduoda, nepasiduos, nelygu kaip laivu iriasi prie tikslo, tai į vieną pusę kryptelėja, tai prieš vandenį atsisuka, tai lenkiasi seklumos. Taip amžių bangos skalauja, o Bažnyčia savo kryptimi plaukia, kaip Kristaus žadėta ir užtikrinta.

Mes (tariant, mūs karta) darėme, kas mūs laiku rodėsi reikalingiausia. Kitos kartos darys kitaip, kas tada sėkmingiausia rodysis. Vėlesnis gyvenimas įvertins ir pasakys, kas laiku padaryta, pramatyta, kas pavėluota.

Dievas savo darbininkų gerus norus ir gyvas visų pastangas už gera priims. Nebe reikalo apaštalas ir mes su juo galim kartoti – aš sodinau, Apolis laistė, bet Dievas davė augimą (1 Kor 3, 6). Jis mūs klaidas pridengs, atitaisys kitų ranka. Už apsileidimus, pavėlavimus.

– Domine, miserere mihi peccatori! [Viešpatie, pasigailėk manęs, nusidėjėlio!]

1951 IX 8

Kun. J. Vaičaitis

SVAJONĖS

Ką daryčiau, jeigu gyvenimo laikrodis atsisuktų 20 metų atgal,
jei laisvė veikti grįžtų?

A. BAŽNYČIOJE

Bažnyčioje – populiari katekizacija ligi įgrįstant. Pamokslai 15–20 minučių gerai parengtu dėstymu. Aiškinamoji tiesa praktiškai rišti su žmogaus gyvenimu, t. y. kaip toji tiesa remia žmogaus gyvenimą, kaip ji skaidrina, tobulina dvasią. Tikėjimo tiesos – tikras žmogaus dvasios ramstis.

Reiktų, kad mūs studijozai sustatytų tam tikrą vadovėlį ir 100 (saky-sim) straipsnių, kur populiariai, kaimo žmogui suprantamai, pritaikinta forma dėstytų tikėjimo tiesas su palyginimais, pavyzdžiais, istorija.

Užtemdžius bažnyčios langus, tiktų rodyti kateketinių filmų, paryškinančių kalbamąjį klausimą. Jei prie filmos vieną kitą giesmelę, psalmę pagiedojus, tai būtų gyvas pamaldų užbaigimas, mišparų vietoje.

Paįvairinimui tiktų rengti bažnyčioje religinė valandėlė vargonais, giesme, dialogais, duetais. Inscenizuotas pasijos giedojimas lietuvišku tekstu būtų gražus parengimas kančios savaitei, pakeistų kokią gavėnios sekmadienį „Graudžius verksmus“.

Keliose parapijos vietose (atsieit oratorijose) – katekizmo sekmadienis, t. y. katekizmo populiarizacija maldomis, giesmėmis. Dialoginė giesmė su pritaikintu minios atsiliepimu, panašiai litanijų „melskis“, „gelbėk“, „pasigailėk“, „tikiu“, „žadu“, „myliu“. Rūpestingos galvos išrastų, pritaikintų.

Čia be filmos, be vaizdžių paveikslų neapsieisi. Kodėl nepastačius gyvų paveikslų? Oberemergan Kristaus kančios vaidinime kelis syk stato gyvus paveikslus Senojo Įstatymo figūroms paryškinti. Labai tinka ir veikia. Matytas vaizdas įstringa giliau, sakyta tiesa užsiliks ilgiau ir gyvenimo sunkiąją valandą atgis gyvai. Tars taip reik katalikui jaustis, taip Dievas nori. Kas syk ką nors nauja pridėti. Šablonas grasu. Reikalas užintriguoti naujumais, kad į katekizmą nežiūrėtų ožio akimis.

Katekizmo supratimas svarbu gyvenime, juo labiau šiais atšalimo laikais. Jau 1609 m. Šv. Jonas Leonardi aukštai vertino ir sugalvojo – Coetum instituit presbyterorum, quibus propositum esset idoneos informare adolescentes, in dissitis regionibus subinde mittendos ad fidem propagandam. [Paskyrė kunigų, kad jie informuotų tam darbui tinkančius suaugusiuosius, ketinamus siųsti tolimuose kraštuose tikėjimo skelbti.] (Offic. S. Joannis Leonardi 9 vet. VI lectio) Toki adolescentes kaip būt sugadu mūs laikais vyskupijose, parapijose!

Leninas sakė: filminis menas Rusijai reikalingiausias (suprask, jų idėjoms skleisti).

Paryžiaus kardinolas Dubois³⁷ išjudino francūzus ir 1910 m. pasirodė ten pirmasis religinis filmas. Kismet francūzai darė pažangos prieš šį karą jau jie turėjo vertingų filmų (N. Romuva 1933).

Šuolių kaime nepadarysi, bet vytis pažangiuosius reik. Oberemergan – Bavarijos kaimelis, kas dešimtmetis vaidindamas pasiją, pralenkia miestų operas, patraukia tikinčius ir netikėlius. Klausydami, žiūrėdami aštuonias valandas vaidinimo, pergyvena Jėzaus kančios momentus.

Pati bažnyčia turi kalbėti.

Dekoruojant bažnyčios sienas, išmarginti rinktiniais Šv. Rašto tekstais, arba su tokiais tekstais audeklas iškabinti ir protarpiais jis keisti. Kurį iš tų tekstų suminėjus pamoksluose, jis darysis suprantamesnis. 1901 m. mačiau Karaliaučiaus kat[alikių] bažnyčioje sienas išrašytas Visų Šventųjų litanija. Dekoracija graži, tartum juostomis išklota siena. Tik gaila, kad

³⁷ Kardinolas Louis-Ernest Dubois (1856–1929), Paryžiaus arkivyskupas.

lotynų kalba, ne vietos kalba. Tekstų populiarizacija svarbu. Tegu juos mato, kurie nori ir kurie jų nenori. Gili jų prasmė liks.

Bažnyčioje suolai, bent daugumai sėdėti. Pati bažnyčia vėdinama, mazgojama, kad atstotų salę.

Prie bažnyčios.

Kiekviena parapija, atsieit klebonija, turi motorą, elektrą, paveikslams lempą, kino filmas (dalį nuosavų, daugiau samdomų).

Po pamaldų valandėlę kino filma, paskaita, daina nužadina neskubančius namo. Dėl to reikalingas namas su sale, su arbatine, su knygyne, kur būt galima ne tik paskaityt knygų, bet ir jų nusipirkti.

Knygyne arba skelbimo lentoj sieninis laikraštis su žiniomis, kas tą savaitę įvyko katalikiškam pasauly.

B. KUNIGO TALKININKAI.

Klebonas turi 2–3 apmokamus talkininkus – jie rodys filmas, aiškins žinias, pasišvaistys knygyne, patars naujesnes knygas, laikraščių straipsnius, rengs vaidinimus, gyvus paveikslus, vaikų šventes, ekskursijas, vaišes.

Būtų bent keturi su atlyginimu giedoriai. Juos kunigas vežtųsi į oratorijas. Kaimuose turės bent tris oratorijas. Ten retkarčiais anksti rytą Mišios, pamokslas, visų dalyvių giesmė, perpinta giedorių solo, duetu, kvartetu. Kaimiečiai gimtoj aplinkoj, medžiams šlamant, paukščiams čiulbant, jaučiau pajus ir priims dvasinį saldainį.

Toj pačioj oratorijoj kitą kuri sekmadienį pavakariais – religinė šventė su pajvairinta kat[aliku] programa. Užbaiga tik su dienos šviesa. Programa ta pati kitose oratorijose. Per metus 12 ar mažiau – koks pasisekimas ir oro pastovumas.

Oratorija naudojama vaikams rengt išpažinčiai, sutvirtinimui, jei būtų galima gauti vienuolė, ar mokytoja.

Laikui bėgant ir gerėjant, įsitaisyti auto su platesniu ruimu – ten altorius, zakristija ir kas reik vežtis. Atlikus anksti oratorijoj, auto grįžta į bažnytkaimį vidudienio pamaldoms, arba bažnyčioje anksti, oratorijoj vienoj ar dviejose mišios-suma su priedais.

C. GYVENAMIEJI NAMAI-KIEMAS.

Klebonija. Naujai statant kleboniją, tenkintis kuklesniu planu. Klebonui – du kambariu su kampučiu interesantams priimti, svečiui kambarys,

virtuvė, šeimyninė (šeimininkei). Kur du kunigu – vikarui du kambariu ir bendras valgomas.

[Rankraštyje pateikia klebonijos išplanavimo kelis brėžinius (variantus).]

Parapijos laukus likviduoti. Palikti tik daržui, sodui, aikštei – daugiausia vieną ha. Bažnyčios tarnai teturės po daugiau – patys turės gražaus darbo ir mažiau prašinės iš parapijiečių. Klebonui laukai – paikis. Jam patarnaus viena šeimininkė, prireikus ateinąs padienis. Arklys darbams, išvažiuoti – samdomas, kaip metinė pastotė. Pienas ir kitos smulkmenos virtuvei lengvai galima pirktis pas kurią nors netolimą kaimietę. Išeis nebrangiai, o kaimietė džiaugsis tokiu klijentu.

Paradai savais arkliais, blizgančiais pakinktais atgyveno savo laiką.

D. RUBEŽIAI

Dekanatų komisijos turėtų parapijų rubežius išlyginti, nepaisant kas nor-nenor. Idealas, kad žmonėms nebūtų toliau 4 kilometrų į bažnyčią, o bažnyčios būtų su 2 kunigais. Kur aplinkuma, sąlygos verčia būtų parapija su vienu kunigu. Gerų norų kunigas išbandytų savo talentus ganytojauti, kaip šv. Jonas Vianney³⁸ (+1859) arba nesugyvenąs su kitu, gautų vietą vienas.

E. SUNKENYBĖS

Didelė bažnyčios sąmata. Kunigas dės visą jėgą ir savo kišenių kat[alikiškai] akcijai.

Įsteigtas vyskupijos fondas-bankas padės parapijoms lengva paskola. Banką turėtų sudaryti bažnyčių draudimas, kunigų senatvės fondas ir apkarpyti Kurijos, seminaristų, katedratikų fondai. Lig šiol centrai per stambūs buvo. Jei gyvenimas reikalauja įsitemti kame, tai centrai, vyskupų neišskiriant, turi pradžia praveisti ir savo, mažiau reikalingas, išlaidas nubraukti kat[alikiškos] akcijos naudai.

Kitur prapagandos traukiniai ekstra važinėja per miestus, laivai upių pakraščiais plūduriuoja, kad bedievybę platintų – kodėl mums nepasekus šv. Povilą su mūs amžiaus priemonėmis?!

F. ŠELPT IŠMINTINGAI

Vaikščiojanti elgeta yra visuomenės sloga. Profesinis elgetavimas reik naikinti.

³⁸ Kun. Jean Baptiste Marie Vianney (1786–1859), šventasis, vadinamas Arso klebonu.

a) Kiekviename didesniame kaime parenkamos dvi-trys rimtesnės moterys. Jų rūpesčiui pavedama organizuoti – ligonių, paliegių lankymas, pirmutinis aprūpinimas nelaimėje. Kaimų rūpintojos susisiečia, pasitaria su bažnytkaimio gailestingumo komitetu, kurio žinioj visas labdarybės darbas parapijoj.

b) Bažnytkaimis turi prieglaudos namelį su keturiomis-penkiomis lovomis dėl paliegių, pavargėlių.

c) Netoliese bažnytkaimio atskiras gailestingumo kvartalas su trimis-keturiais nameliais. Kiekvienas namelis dviem gyventojam (šeimom). Kiekvienam po kambarį, virtuvę, sandėliuką. Arti namelio 6-8 arų sklypelis daržui, sodeliui, uogynui.

1. Prieglauda su gulinčiais turės savo šeimininę ir ji, komiteto padedama, rūpinasi visu paliegių išlaikymu.

2. Priglaustieji su arais patys apsirūpina maistu, rūbu, švara, kuru.

Labdarybės vedėja geriausiai – vienuolė. Nesant tokios, koks rimtas, tvarkingas vyras ar moteris. Vedėjas prižiūri namų, laukų ir sugyvenimo tvarkos.

Vienas visam gailestingumo kvartalui šulinys, mažas prūdelis ir maža pirtis. Pirtis pavesta vienai tinkamesnei priglaustajai.

Pirtis ne tik priglaustiems, bet ir atklydusiam ar atklydusiai apsišvarinti. Reiktų sudaryti galimybės, kad dvi dienas pirties vedėja palaikytų atklydėlį (dažniausiai nenormalų), naujais baltiniais apvilktų, išleistų švarų. Suprantama, kad, jeigu gali, atsilikytų ir sielos reikalus. Bus atsitikimų, kad pasiseks ir užšalėlio dvasia atgaivinti. Baltinių iš visos parapijos susiras, medžiagą sutvarkys priglaustosios.

Pirties kitam gale gyvens pirties vedėja. Prie pirties šone mažas kambarėlis dėl pakeleivio-atklydėlio.

Daug išlaidų. Komitetas suras geradarių, kai visi matys gailestingą darbą, ne žodžiais. Pirtim tesinaudotų norinti pašaliniai, paskyrus tam tikrą mokesť.

[Rankraštyje pateikti gailestingumo kvartalo pastatų brėžiniai]

G. ATLAIDAI

Bažnyčių atlaidai savo laiku buvo graži priemonė žmonių dvasiai kelti. Paskesniu laiku jie nukrypo nuo savo tikslo.

Bažnyčioj pinigai, aikštėse pinigai, pastogėse bonkos, pakrūmėse karkianti dainininkai, pilni keliai svyruojančių, prieblandoj pavienės poros...

Nebe to, daug atlaidų dieną prie šv. Komunijos. Nežymi jų dalis kiūtina namo, bet dalis susimaišo su triukšmaujančiais. Ir šv. atlaidų vaizdas išgaruoja, kaip nebuvęs. Belieka atlaidinis jomarkas. Lyginant dabartinių atlaidų kas gera, kas bloga – paskutinis prasveria.

Kas daryti, kad dienos skirtos dvasiai, tikrai dvasią keltų?

Aš manyčiau šio griebtis.

1. Metuose iškilmingų atlaidų gana dviejų. Paveikti, kad atlaidų diena būtų tik tos parapijos žmonėms, ne visos plačios apylinkės. Tokiai dienai būtų skirtas tam tyčia tikslas, sakysim, tėvų diena, kat[alikiškų] organizacijų diena, katekizmo (kat[alikiško] mokslo) diena, šventasis mūs tarpe, myliu Bažnyčią... Galėtų būti ciklas keleriems metams. Dar geriau, kada visas dekanatas susitartų, susižinotų.

2. Išpažintį atsilikti (įpratinti) dviem trim dienom prieš atlaidus (bažnyčioje, oratorijose). Tą dien kunigai būtų liuosi pamokslams, o jų turėtų būt visa eilė.

3. Atlaidų du svarbiu punktu – šv. Komunija ir suma. Iškilminga Komunija 9–10 val. ir jos adoracija su visų dalyvių giesmėmis, su invokacijomis-maldelėmis prieš ir po Komunijos. Taip daro Liorde maldininkų ekskursijos. Senovėje, Šv. Komuniją dalinant, giedota visų Ps. 33 *Benedicam Dominum in omni tempore*. Labai tiktų atnaujinti. Kunigas nepaliks vienu žmonių po Komunijos. Bent 15 minučių užims eucharistijos mintimis, skaitymais, giedojimais.

4. Suma pajvairinti rinktiniais giedojimais. Tarpais visa bažnyčia gieda šventės giesmę. Procesija su visoms galimoms iškilmėmis, su rimta Švenčiausiojo adoracija. Vyrų procesija daro išpūdžio, jie turi dalyvauti daugumoj.

Mišparai lietuviški. Psalmės, kai Graudūs Verksmai, atspausdintos, išdalintos ir visų giedamos. Arba tam tyčiai parinktos psalmės, labiau žmogaus tikėjimą, viltį, meilę išgiedančios, viena-kita giesmukė ir Viešpaties Angelas. Bažnytiniai mišparai gali keistis.

5. Nesigailėt agitacijos prieš atlaidus – dalyvaut rimtai pamaldose, Komunijoje, giesmėse. Visu smarkumu grasinti nuo jomarkinio triukšmo, bonkos, kompanijų.

6. Visų pamokslų santrauka atspausdinti brošiūrėlėmis ir tuo po pamaldų jas dalinti veltui, arba mažiausia taksa.

7. Neleist aikštėje arti šventoriaus vežimų su gėralais, užkandžiais, prekėmis. Nė devocialijų nereik. Visoks biznis tą dien šalyn. Vienas reika-

las – nevalgiusiems užkasti. Tam įtaisyti kur toliau nuo šventoriaus kioską su kava, arbata, gira, užkandžiu. Visi kiti perkupčiai iš aikštės šalyn. Jei įstatymais tokių nuvyti negalima, skelbti nenuoramoms ir tiems, kurie tokius palaiko, boikotą, viešą smerkimą.

Nė bažnyčioje, nė šventoriuje atleidų dieną jokių rinkliavų nėra. Esamos bažnyčioje aukų dėžutės tebūtų nežymioj vietoj. Kas norės, ras.

Tą dieną tebus skirtingesnė aplinka, šventiška nuotaika.

Daug kas reik taisyti – mūsų atleidų papročiai veda katalikus prie bankroto.

Platus, platus veikimas parapijoj, kraštų-galų jo neužmatyt. Bet senas jėgų nesugražinsi, jauni vargu klausys. Vis dėlto veikėjai daug ko turėtų bandyti daryti. Iš kelių bandymų vienas pasiseks – irgi gera.

Teisingai Maironis skundėsi –

Kad jauni sveikiau žiūrėtų,

Kad seni daugiau galėtų!..

Būtų giesmė kita,

O dabar juk žmogų retą

Rasi, kur pernykštį metą

Nepakaltintų kada.

(Jaunos dienos neprotingos)

1953 III 4

Kun. J. Vaičaitis

DARBŲ TAŠA

1942 m. aš pasivedžiau kun. Pranui Riaubai. Jis pradėjo nuo pirmos sausio dienos klebonauti. Vokiečių okupacija pastoracijos nekliudė, klebonijų nesunkino, jie jų vengė. Visų buvo manoma, kad vokiečiai laikini okupantai ir Lietuva atsistos, kokia buvo. Tad parapijos darbai stovėjo klebonų akyse.

Ir kun. Riauba daug ką manė daryt.

1. Buvo jis numatęs bažnyčioje suolų padauginti, juos suvienodinti.

2. Sode naujų obelaičių prisodinti, aptverti nuo turgavietės aklina tvora.

Buvo galima lengvai gauti blankų, lentų stulpams geležinių štangų. Tad ir pripirko ir privežė daug. Iš Prienų parvežė vaisinių medelių. Visu sodo pakraščiu nusodino liepaičių tris eiles.

1944 m. birž[elį] klebonas surengė 5 dienų misijas dviejų šimtų parapijos ir pusantro šimto bažnyčios metinėms paminėti. Misijas vedė tėvas Bružikas³⁹. Darbas sekėsi, bažnyčia kupina, išpažinčių grūdosi. Bet dvasios atgaivinti nepasisekė – sudrumstė karo frontas. Netruko mėnesis, užplaukė armijos. Griškabūdis virto fronto linija. Gyventojai išsiblaškę. Prisiėjo visiems dangintis į pagirius.

Šukėtų koplyčia virto dideliu pabėgėlių punktu. Po keturių tik mėnesių leista grįžti namo. Bet, kad visas miestelis buvo karių užimtas, prisiėjo kunigams kaime gyventi.

1945 m. sausio 11 d. kareiviai besišildydami uždegė Baltrušaičio klėtį. Trobesiui beliepsnojant, prisirinko žiopsotojų. Pastebėjo juos vokiečių lėktuvas ir užlėkė bombarduot. Lakūnas nenuaikė. Nukentėjo kaimynai. Kun. Riauba krito vietoje, tų namų senutė sužeista mirė po poros dienų. Skaudžiai nukentėjo zakristijonas. Sausio 14 d. po eksportos Grikabūdžio bažnyčioje, kun. Riaubos broliai išsivežė nabašninką į tėviškę ir palaidojo Plieniškių koplyčios kapuose (Šakių par.).

Gražieji a. a. kun. Riaubos sumanymai dingo. Suvežtoji medžiaga karių išvalkiota, medeliai išlaužyti, klebonija pusiau sugriauta, bažnyčios stogas apdraskytas.

1945 m. nuo sausio klebonauja buvęs vikaras kun. Sprainaitis⁴⁰. Nuo gegužės kun. Juozas Adomaitis⁴¹ klebonas.

³⁹ Kun. Jonas Bružikas (1897–1973), jėzuitas. Baigė Veiverių mokytojų seminariją. 1917 m. įstojo į Žitomiro kunigų seminariją, 1918 m. grįžo į Lietuvą ir baigė Kauno kunigų seminariją. Kunigu išventintas 1922 m. gegužės 17 d. Įstojo į Lietuvos universiteto Teologijos filosofijos universitetą. Po trijų semestrų išvyko į Olandiją ir ten įstojo į jėzuitų naujokyną. Aukštuosius filosofijos ir teologijos mokslus baigė Olandijos ir Austrijos jėzuitų universitetuose. 1926–1931 m. buvo Kauno jėzuitų gimnazijos direktorius. 1931 m. išvyko į JAV vadovauti misijoms ir ten išbuvo iki 1937 m. Grįžęs į Lietuvą dirbo misijoje. 1940 m. suimtas ir kalintas iki karo pradžios. Vokiečių okupacijos metais taip pat dirbo misijoje. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos ir išvyko į Pietų Ameriką.

⁴⁰ Kun. Jonas Sprainaitis (1912–1976). Mokėsi Šakių „Žiburio“ ir Jurbarko gimnazijose. 1935 m. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją, 1941 m. baigė Kauno seminariją, išventintas kunigu dar 1940 m. rugsėjo 15 d. 1941 m. buvo Pažerų, Balbieriškio, Griškabūdžio vikaras. Klebonavo Valakbūdžio, Bartininkų, Liubavo, Pajevonio ir Alvito parapijose.

⁴¹ Kun. Juozas Adomaitis (1901–1983). 1923–1929 m. mokėsi kunigų seminarijoje Gižuose. Kunigu išventintas 1929 m. birželio 16 d. 1929–1932 m. studijavo teologiją VDU, įgijo teologijos licenciato laipsnį. 1932–1933 m. buvo Alytaus vikaras, 1933–1935 m. – Šakių „Žiburio“ gimnazijos kapelionas, 1935–1940 m. – Vilkaviškio vyskupijos kurijos viceofi-

Bažnyčios stogas buvo skylėtas, užlopė. Reikalingiausią bažnyčios pamatų dalį iš pagrindų sutaisė ir rengėsi toliau taisyti. Kol buvo galima, klebonas katekizavo ir ragino tėvus vaikų mokymu rūpintis. Atlaidų dienos švenčiamos iškilmingai su kunigais svečiais. Greit mažėjo katalikų teisės, sunkėjo leidimai, didėjo mokesčiai, atimti laukai. Kas kaltas nekaltas, kunigai už viską kalti. Toks raudonųjų kodeksas.

Nors vertėsi kun. Adomaitis išmintingai, taikiai, bet naujiems ponams netiko – buvo pavyzdingas, uolus kunigas.

1951 m. geg. 15 d. atsilanko klebonijoj saugumo valdininkai, išvertė namus, visus kampus, popiergalius...kleboną išsivežė. Nieko, kas būtų galima kaltinti, nerado. Pats klebonas nieko nesijautė. Sugalvojo kalčių kiti. Administratyvis teismas nubaudė kun. Adomaitį dešimčiai metų darbų, jokių įrodymų kaltės nesant.

Ir taip kun. Adomaitis atsidūrė Gorkovskoj oblasti (500 kil. už Maskvos).

1953 III 4

Kun. J. Vaičaitis

KUN. J. VAIČAIČIO PARENGTA PAŽYMA APIE GRIŠKABŪDŽIO BAŽNYČIA

Kultūros Pam. Įst. Įgaliotam arch. Makarevičiui
Turimos žinios apie Griškabūdžio bažnyčią

Pradėta bažnyčia statyti 1792 m. Ignacijus Patockis⁴², Jurbarko seniūnas, buvo paskyręs statybai miško plotą. Iškirto miško plote įsikūrė kaimas, pramintas Bažnytgiriu (iš tos vietos imta bažnyčia giria).

Baigta bažnyčia buvo 1796 m. Jurbarko klebono kunigaikščio Kasparo Giedraičio⁴³ pašventinta. Iškilmingai ją konsekrovo 1800 m. rugp. 10 d.

ciolas ir katalikų akcijos sekretorius, 1941–1945 m. – Marijampolės mergaičių gimnazijos kapelionas ir lotynų kalbos mokytojas. 1945–1951 m. buvo Griškabūdžio klebonas ir Kudirkos Naumiesčio dekanas. 1951 m. rugpjūčio 25 d. Ypatingojo pasitarimo prie SSRS vidaus reikalų ministro sprendimu nubaustas 10 metų pataisos darbų lageryje. 1956–1958 m. buvo Marijampolės vikaras, 1958–1960 m. – Alytaus klebonas. Sovietų valdžios verčiamas, 1960 m. turėjo apleisti vyskupiją, iki 1963 m. buvo Bazilijonų klebonas, o nuo 1963 m. – Plokščių klebonas.

⁴² Ignacijus Patockis. Daugiau duomenų nerasta.

⁴³ Kun. Kasparas Giedraitis. Daugiau duomenų nerasta.

Viešp[aties] Atsimainymo vardu pirmas Vygrių vyskupas Mykolas Pranciškus Karpavičius.

Statytojai buvo du karmelitai – kun. Jeronimas Šateika, parapijos vedėjas, klebonas ir kun. Juozas Vališiauskas (1878 m. invent[oriniame] sąraše – Vasiliauskas) inžin[ierius] architektas. Pinigus, darbą teikė parapija, organizuojama Griškabūdžio Škaplieriaus Brolijos.

1804 m. Vizitacijos akte Virbaliaus Dekanato žymima, kad Grišk[abūdžio] bažnyčioje buvo tada 7 altoriai. Be esamų, dar būta altoriaus su Šv. Teklės ir altoriaus su Šv. Marijos Dangun Ėmimo paveikslais. Kas paveikslų visų autorius – nežinia. Istorikas kun. Totoraitis spėja, būsią piešti Biedronskio⁴⁴. 1878 m. sąraše perduodant klebonavimą kun. Juozui Marmai žymima, kad 1870–1877 m. tarpe padarytas nuodugnai remontas ir naujai viskas dekoruota – bažnyčia labai geram stovy. Ten atskirai rašoma – visi penki altoriai naujai iš medžio daryti, nuauksinti, kiekviename po du nauju paveikslu labai gražiai nupieštu*. Kas piešė, kas darė nepažymėta. Kun. Totoraitis rašo, kad bus daryti menininko Gustry⁴⁵. Didžiojo altoriaus Viešp[aties] Atsimainymo paveiksle rašyta, kad pieštas 1873 m., kad atnaujintas 1897 m. M. Bučinskio. Tai bus tik atnaujintojas Bučinskis. Originalo autorius bus kitas⁴⁶. Tame laikotarpy 1870–1877 m. klebonaujant Sal. Olekai, labai daug ir gražiai padaryta. Nauji paveikslai be altorių – Jėzus ant kryžiaus, Marijos Nekalto prasidėjimo, Šv. Lauryno, Jėzus karste (antipedium Didž. Penktadieniui), baltakimas keturiems su 4 poromis zomšinių pirštinių, sietynas didysis, iš lauko bažnyčia apkalta lentomis, geležine skarda dengtas stogas. Nauja krikštinė su Šv. Jono Krikštytojo ir Kristaus krikšto nauju paveikslu. Paluobių koplyčia remontuota, nudažyta ir naujas Angelų Sargų altorius su paveikslu.

Tada bažnyčios frontone ant durų buvo padėtas lietuviškas parašas: „Namai mano, namai maldos“. Tai buvo 10 metų prieš „Aušrai“ pasirodant. Kaip istorinis lietuviškumo dokumentas iš rusų persekiojimo liko

⁴⁴ Leonas Bedronskis (1837–1907), lenkų tapytojas. Griškabūdžio bažnyčioje yra Bedronskio tapytas paveikslas „Šv. Ona (Marijos auklėjimas)“.

* Virš eilutės parašyta: „priebažnyty keturi evangelistai, Mozė ir Aronas“.

⁴⁵ Gustry. Daugiau duomenų nerasta.

⁴⁶ Dailininkas M. Bučinskis yra paveikslo *Kristaus Atsimainymas* originalo ir pertapymo autorius.

neliestas, priešbažnytį atnaujinant 1928 m. Didysis altorius rašoma turėjo mensą muro. Sąrašė gi 1913 m. XI.4 žymėta, kad altoriaus akmens stalias su marmuro viršumi ir jis konsekruotas 1885 m. rugp. 8 d. vysk. sufragano Juozapo Oleko.

Kokių būta vargonų – nežinia.

Kun. Juozui Marmai klebonaujant, didėja vidurio bažnyčios kopula perdengta cinkuota skarda, iš lauko sienos lentos nudažyta aliejiniais dažais melsvai ir pakeistos grindys medinės cementinėmis plytomis ir bene 1911 m. paryškintas vidaus dekoravimas.

1922–1923 m. klebonaujant kun. Juozui Vaičiui dažytos lauko sienos aliejiniais dažais melsvai, pakeista bažnyčios galų stogai, buvus geležinė skarda cinkuotąja ir 1928, 1929 atnaujinta vidaus piliorių ir priebažnyčio dekoravimas ir paveikslai. (Kun. P. Brazauskas⁴⁷, tada dar klieriko.)

Koplytėlės šventoriaus kampuose rytų pusėje bene bus statytos draug su bažnyčia arba tuo po jos pastatymo. Raudonoji koplyčia kokio tai Tutlio auka, klebonaujant kun. Juozui Marmai, statyta. Varpinė-koplyčia 1933–1934 m. jubiliejaus proga klebono Juozo Vaičiui rinktomis aukomis statyta inžinieriaus A. Bistricko, meisterio Andriušio⁴⁸ (gelžbetoninė).

Bažnyčia privilegijų neturi.

Šv. Onos atlaidai sutraukia daug žmonių. Suteikti visuotiniai atlaidai Romos [popiežiaus] Leono XII⁴⁹.

Didžiojo Karo metu viena vokiečių granata pramušė pietinėje bažnyčios sienoje skylę, apdraskė lubas, vargonus.

Griškabūdžio parapija ligi 1831 m. skaitėsi Naumiesčio filija ir buvo tvarkoma tėvų karmelitų. Po Krakosmečio (1831) pasidarė savaiminga parapija ir keitėsi klebonai, vyskupo skiriami.

Griškabūdžio kaimai tęsėsi toli. Žmonių patogumui parapija suskaldyta. Iš jos susitvėrė Paluobių, Barzdų, dalis atiteko Žvirgždaičių ir dabar

⁴⁷ Kun. Pijus Brazauskas (1905–1990). Mokėsi Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje, 1930 m. baigė kunigų seminariją Gižuose. Kunigu išventintas 1930 m. birželio 22 d. Paskirtas Kalvarijos vikaru. 1932–1936 m. mokėsi tapybos Kauno meno mokykloje, taip pat buvo Aleksoto vikaras ir Aukštosios Fredos žemės ūkio ir sodininkystės mokyklos kapelionas. 1936–1944 m. buvo Pajevonio, Bartininkų, Šakių ir vėl Pajevonio vikaras (dekoravo Pajevonio bažnyčia). 1944 m. išvyko į Vokietiją, Austriją, 1950 m. pasitraukė į JAV.

⁴⁸ Motiejus Andriušis, meistras iš Antanavo.

⁴⁹ Popiežius Leonas XII (1823–1829).

naujai tveriasi Nemirų parapija. Taip kad Griškabūdžio parapijos pakraščiai davė pradžią naujoms parapijoms kurtis.

Griškabūdis
1943.VIII.10

Kun. Vaičaitis